

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU

Miten tukea kriisissä olevaa lasta ja perhettä päivähoitossa?

Roth Noora ja Uusitalo Laura-Kaisa

Sosiaalialan opinnäytetyö
Lapsi- ja nuorisotyö
Sosionomi (AMK)

KEMI 2010

TIIVISTELMÄ

Tekijät: Roth, Noora ja Uusitalo, Laura-Kaisa

Opinnäytetyön nimi: Miten tukea kriisissä olevaa lasta ja perhettä päivähoitossa?

Sivuja 55 (+ liitteitä 1)

Opinnäytetyön kuvaus: Opinnäytetyömme tarkoituksena oli selvittää, miten päiväkotit voivat tukea kriisissä olevaa lasta ja perhettä. Halusimme tietää, mitkä ovat yleisimmät kriisit, joita päiväkodin henkilökunta lasten kanssa työskennellessään kohtaa, miten kriisi vaikuttaa lasten käyttökseen, mitä erityispiirteitä on lasten kanssa tehtävässä kriisityössä ja miten päiväkodin työntekijä voisi parhaiten auttaa kriisissä olevaa lasta ja perhettä.

Teoreettinen ja käsitteellinen esittely: Teoreettisessa osuudessa käsittelemme lapsen kehitystä ja kriisejä jotka nousivat esiin kyselylomakkeiden vastauksista.

Metodologinen esittely: Opinnäytetyömme on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Aineiston analyysimenetelmäksi valitsimme laadullisen sisällönanalyysin. Opinnäytetyöhömmme liittyi kysely, jonka lähetimme kolmeen Oulun seudun päiväkotiin. Kyselylomakkeen teemat opinnäytetyöhömmme nousivat kirjallisuudesta.

Keskeiset tutkimustulokset: Kyselyn tulosten mukaan kriisissä olevaa lasta voi auttaa parhaiten antamalla tukea ja hellyyttä. Lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden keskustellaan lapsen kanssa rakentavasti niin, että lapsi uskaltaa kertoa omista tunteistaan. Työntekijän tulee ottaa huomioon koko perhe, tukea vanhempia ja ohjata tarvittaessa eri palvelujen piiriin. Vanhemmat suhtautuvat yleensä positiivisesti huolen puheeksiottoon. Päiväkodin henkilökunnan mielestä jotkut asiat ovat niin vaikeita, että niiden puheeksi ottaminen vanhempien kanssa on vaikeaa. Keskustelut työtovereiden kanssa, yhteiset kokoontumiset henkilökunnan kesken, moniammatillinen yhteistyö ja tarvittaessa ammattiavun järjestäminen ovat menetelmiä, joita päiväkodissa käytetään kriisissä olevan perheen kohtaamisessa.

Johtopäätökset: Yleisimmät lapsen ja perheen kriisit, joita päiväkodissa kohdataan, ovat läheisen kuolema, avioero ja sisaruksen syntymä. Lapsen käyttäytyminen muuttuu päiväkodissa kriisin myötä. Lapsi voi oirehtia monin eri tavoin. Parhaat keinot tukea kriisissä olevaa lasta päiväkodissa ovat lapsen erityinen huomioiminen kuuntelemalla lasta ja antamalla hellyyttä. Lisäkoulutus liittyen kriisien käsittelyyn olisi tarpeellista.

Asiasanat: kriisi, huolen puheeksi ottaminen, lapsilähtöinen kriisityö

ABSTRACT

Author: Roth, Noora ja Uusitalo, Laura-Kaisa

Title: How to support a child and family in crisis in day care?

Pages 56 (+ appendixes 1)

Thesis description: The purpose of our thesis was to find out how day care system supports a child and family in crisis. We wanted to know what are the most common crisis that day care employees encounter in working with children and how the crisis affects a child's behavior, what are the characteristics in crisiswork with children and how a day care employee can best help a child and family in crisis.

Theoretical summary: In the theoretical parts we will describe development of child and crises which come up from the documents of questionnaire.

Methodological summary: Our thesis is a qualitative study. There was a questionnaire involving our thesis which we send to three day care centres situated in the Oulu area. We gathered our research material with our questionnaires. The themes to our questionnaires came up from literature.

Main results: According to the results of questionnaire the best way to help a child in crisis is to give support and tenderness. A child's age and development has to take in account when talking to the child constructively so that the child dears to talk about his emotions. The employees has to notice the hole family, support the parents and if required guide to other services. Usually parents act positively when taking the matter into their awareness. Day care employees think that sometimes the matters are so difficult that bringing the subject to parent's awareness is difficult. Conversations with co-workers, common gatherings with the staff, multi-professional co-operation and arranging professional help when necessary are methods that are used in day care when confronting a family in crisis.

Conclusions: The most common crisis with children and family's that are encountered in day care are death of a near by, divorce and the birth of a sibling. A child's behavior changes on account of crisis. A child can have many symptoms. More training involving dealing with crisis would be necessary.

Key words: crisis, bringing up the concern and childcrisiswork

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO.....	5
2 KRIISI	7
2.1 Kriisin käsite	7
2.2 Päiväkoti-ikäisen lapsen kehityksen erityispiirteitä	9
2.3 Lapsen käyttäytyminen kriisitilanteissa	11
2.4 Lapsilähtöinen kriisityö	13
2.5 Kuunteleminen ja läsnäolo	16
3 LAPSEN JA PERHEEN KRIISEJÄ.....	18
3.1 Vanhempien ero	18
3.2 Läheisen kuolema	21
3.3 Sisaruksen syntymä	27
4 PÄIVÄKOTI PERHEEN JA LAPSEN TUKENA	30
4.1 Yhteistyön lähtökohdat	30
4.2 Kasvatuskumppanuus	32
4.3 Lapsilähtöisyys	33
4.4 Huoli puheeksi	35
5 OPINNÄYTETYÖMME TOTEUTUS.....	39
5.1 Kyselyn tulokset	42
6 POHDINTA	45
LÄHDELUETTELO.....	52
LIITE 1	56

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme aiheena on: Miten päiväkotiki voi tukea kriisissä olevaa lasta ja perhettä. Aiheen valinta syntyi opintoihin kuuluvia harjoitteluja tehdessämme. Huomasimme, että lapsen poikkeavan käyttäytymisen taustalta löytyi usein erilaisia perheen kriisejä. Halusimme opinnäytetyössämme selvittää, mitkä ovat yleisimmät kriisit, joita päiväkodin henkilökunta lasten kanssa työskennellessään kohtaa, miten kriisi vaikuttaa lapsen käytökseen ja miten päiväkodin työntekijä voisi parhaiten auttaa kriisissä olevaa lasta ja perhettä. Työhömmme liittyvän kyselyn avulla halusimme saada työntekijän näkökulmaa aiheeseemme.

Erilaiset kriisit ovat osa kymmenientuhansien lasten arkea. Kriisejä, joita alle kouluikäinen saattaa joutua kohtaamaan ovat muun muassa perheenjäsenen kuolema tai vaikea sairaus, lapsen oma sairaus tai vamma, avioero, muutto, hoitopaikan vaihtuminen ja pikkusisaren syntymä. (Jarasto & Sinervo 1997, 183.) Opinnäytetyössämme pohdimme kriisin käsitettä yleensä sekä kriisiä lapsen kokemana. Erityisesti tarkastelemme läheisen kuoleman, avioeron sekä sisaruksen syntymän aiheuttamien kriisien vaikutusta lapseen, koska nämä kriisit nousivat keskeisinä esille päivähoidon työntekijöille tekemässämme kyselyssä.

Lapsen kehitysvaihe vaikuttaa siihen, miten hän reagoi kriisitilanteisiin ja siksi tuomme työssämme esille myös leikki-ikäisen lapsen kehityksen erityispiirteitä. Mitä pienemmästä lapsesta on kysymys, sitä tärkeämpää on, että häntä ovat kriisitilanteessa auttamassa vanhemmat ja muut lapselle tutut ja läheiset aikuiset. Apu on hyvä tuoda lasten omaan ympäristöön eli kotiin, kouluun tai päiväkotiin. Yhteistyö perheiden kanssa kriisitilanteissa vaatii työntekijöiltä erityistä osaamista.

Käsitlemme työssämme myös perheiden kanssa tehtävän yhteistyön lähtökohtia, kuten kasvatuskumppanuutta sekä huolen puheeksiottamista. Vanhemmilla on ensisijainen kasvatusoikeus- ja vastuu, ja ammattikasvattajilla ammatillinen osaaminen.

Kasvatuskumppanuus on vanhempien ja henkilökunnan tietoista sitoutumista toimimaan lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseksi. Huolen puheeksiottamisen menetelmä on hyvä keino silloin, kun lapseen liittyvä huoli halutaan ottaa käsittelyyn hänen vanhempiensa kanssa.

Äkilliset järkyttävät elämän tapahtumat ja menetykset vaikuttavat ihmiseen syvästi iästä riippumatta. Uusien selviytymiskeinojen oppiminen ja apu tapahtuneen ymmärtämiseksi varustavat lasta elämässä selviytymiseen ja suojaavat häntä pitkäkestoisilta, elämää rajoittavilta traumaattisilta vaikutuksilta. Lasten selviytymisvoimavarat ovat rajallisemmat kuin aikuisten, eikä pelkkä ajan kuluminen tervehdytä traumatisoitunutta lasta. Lapsi tarvitsee selvitäkseen aikuisia, joiden kanssa hän voi turvallisesti käsitellä vaikeaa tapahtumaa. Lapsilähtöisen kriisityön perusajatus on, että lapsen kokemat kriisit, tapahtumat, tunteet ja kokemukset on hyvä purkaa välittömästi lasten itsensä kanssa. Tällöin saadaan tietoa siitä, miltä tapahtumat näyttävät lapsen kertomana ja lapsen toipuminen voi käynnistyä. Päivähoidossa lapsella on mahdollisuus näyttää tunteensa avoimesti ja saada osakseen erityistä tukea ja huomiota.

2 KRIISI

Sanalle kriisi on esitetty useita määritelmiä. Yksi niistä on, että kriisi on hämmennyksen, ristiriidan ja sekasorron tila, jonka aiheuttaa ulkoinen tai sisäinen tapahtuma. Siihen liittyy uhkaa ja menetystä, mutta aina myös uusi mahdollisuus inhimilliseen kasvuun. Kriisi ei ole sairaus ja se kestää vain tietyn ajan. Ihmisen kokemus kriisistä riippuu hänen elämänsä historiastaan, sen hetkisistä ulkoisista olosuhteistaan, elinympäristöstään sekä ennen kaikkea hänen omasta käsityksestään vaikeuksista. Kriisin kokemiseen lapsella vaikuttaa hänen ikänsä lisäksi myös se, että hän on lapsi. Hänellä on lapsen tapa tuntea ja ajatella. (Jarasto & Sinervo 1997, 178.)

2.1 Kriisin käsite

Kriisitilan aiheuttaa havaittu uhka, menetys tai vaikeus. Kriisin kolme osatekijää ovat elämää uhkaava vaarallinen tapahtuma, olemassa olleeseen haavoittuvuuteen liittyvä uhka vaistonvaraista tarvetta kohtaan ja kyvyttömyys käyttää sopeutumista auttavia selviytymiskeinoja. Kaikissa stressitilanteissa tietyt tasapainottavat tekijät voivat saada aikaan tasapainon palautumisen ja kriisin välttämisen. Tapahtuman realistinen havaitseminen tuen saaminen tilanteessa ja oikeiden ratkaisukeinojen löytäminen ovat kaikki tasapainottavia tekijöitä. Jos yksi tai useampi tasapainottava tekijä puuttuu, estää se ongelman ratkaisemisen, lisää tasapainottomuutta ja voi saada kriisin puhkeamaan. Silloin normaalisti käytetyt selviytymiskeinot eivät ole ongelmanratkaisussa käytettävissä kriittisenä ajankohtana. Tämän seurauksena on, että jännitys kasvaa ja luo avuttomuuden sekä järkytyksen tunteen. Kun kriisi kehittyy, kokeilee yksilö aluksi tavallisia ongelman ratkaisutekniikoita. Jos nämä ratkaisuyritykset eivät onnistu ja ärsyketekijän vaikutus yhä jatkuu, kasvaa jännitys ja yksilö tuntee olonsa entistä levottomammaksi. Jännityksen lisääntyminen panee liikkeelle yksilön sisäiset ja ulkoiset voimavarat toimien voimakkaana sisäisenä ärsykkeenä. Tässä vaiheessa yksilö kokeilee hätätilanteeseen sopivia ratkaisukeinoja. Hän voi määritellä ongelman uudelleen tai hän voi alistua ja luopua

tavoitteen joistakin puolista saavuttamattomina. Jos ongelma jatkuu eikä yksilö pysty välttämään eikä ratkaisemaan sitä, jännitys lisääntyy ja yksilön tasapaino häiriintyy voimakkaasti. Kriisin tasapainomallin mukaan kriisin aiheuttaa tasapainottavien tekijöiden puuttuminen. (Pojjula 2007, 29.)

Hyväksi osoittautunut lapsia koskeva kriisin teoria puuttuu, joten lapsiin sovelletaan aikuisten kriisiteorioita. Peruskriisiteoria keskittyy auttamaan kriisissä olevaa tunnistamaan ja korjaamaan traumaattisen tapahtuman aiheuttamaa tilapäistä tunne-elämän, ajattelun ja käyttäytymisen vääristymää. Psykoanalyttisessä teoriassa keskitytään tiedostomattomaan ja menneisyyden tunnekokemuksiin. Silloin fiksaatiota varhaislapsuuteen pidetään selityksenä sille, että tapahtumasta tulee kriisi. Kriisissä ja siitä toipumisessa systeemiteorian mukaan keskeisiä ovat ihmisten väliset suhteet ja keskinäiset riippuvuudet. Sopeutumisteorian mukaan kriisistä paranee, kun sopeutumisen kannalta haitalliset selviytymiskeinot onnistutaan muuttamaan myönteistä sopeutumista tukeviksi. Interpersoonallisen teorian mukaan minäkäsityksen sekä itsetunnon vahvistaminen ja itseohjautuvuus auttavat selviytymään kriisistä. Nykyään eniten käytetään integroitua kriisin teoriaa, jossa yhdistetään erilaisia kriisissä olevan tarpeisiin soveltuvia lähestymistapoja ja menetelmiä. (Pojjula 2007, 28.)

Kriisit voidaan jakaa kolmeen osaan: kehityskriiseihin, elämän kriiseihin ja äkillisiin kriiseihin. Kehityskriiseillä tarkoitetaan kehityskulkuun kuuluvia, valoisiaakin, mutta ongelmallisia tilanteita, kuten esimerkiksi vauvan saaminen, lapsen uhmavaihe tai vanhuseläke. Palvelujärjestelmässä (neuvoloissa, kasvatus- ja perheneuvoloissa, kouluterveydenhuollossa) tämä kehityskriisi tunnetaan perinteisesti hyvin ja osataan toimia sen suhteen. Elämänkriisit ovat elämän kulkuun kuuluvia pitkäkestoisia raskaita tilanteita, joita ei satu kaikille, kuten esimerkiksi vakava pitkäaikaissairaus, ennakoitu konkurssi, pitkään harkittu avioero tai työuupuminen. Myös tämä kriisityyppi on perinteisen osaamisen piirissä ja siihen sovelletaan muun muassa rikasta valikoimaa erilaisia terapia- ja hoitosuuntauksia, esimerkiksi mielenterveystoimistoissa ja sairaaloissa. Äkillinen kriisi on yllätyksellinen, epätavallisen voimakas tapahtuma, joka tuottaisi huomattavaa kärsimystä kenelle tahansa. Tällaisia tapahtumia ovat esimerkiksi liikenneonnettomuudet, räjähdykset, tulipalot, odottamaton irtisanominen, yllättävä avioero tai äkillinen vammautuminen. Muun

muassa erikoiskoulutettujen kriisityöntekijöiden piirissä terveyskeskuksissa, kyseisen kriisityypin kohtaaminen edustaa uudempaa osaamista. (Palosaari 2007, 23-24.)

2.2 Päiväkoti-ikäisen lapsen kehityksen erityispiirteitä

Ihmislajilla psyykinen ja fyysinen kehitys muodostavat saumattoman kokonaisuuden. Lapsen kehitys tapahtuu vuorovaikutuksessa häntä hoitavien henkilöiden ja ympäristön kanssa. Lapsi tarvitsee hyvää hoivaa ja huolenpitoa kehittyäkseen normaalisti. Hän syntyy avuttomana, mutta itsenäistyminen alkaa saman tien. Ihmiselle on myös tyypillistä kyky kiintymyssuhteeseen. Kiintymyssuhteessa hoiva on läsnä tarvittavan ajan, mutta siinä on myös mahdollisuus itsenäistyä ajallaan. Vanhempien ja hoitajien tärkeimpiä tehtäviä on lapsen ikäkausitarpeiden huomioiminen. (Pihlaja & Viitala 2004, 12-14.)

Lapsi on aina perheensä jäsen. Siellä tapahtuu myös sosiaalistumisen varhaisin muoto. Lapsi omaksuu normit ja arvot, käsitykset oikeasta ja väärästä. Jokainen perheeseen syntyvä lapsi syntyy erilaiseen tilanteeseen ja jokaiseen lapseen rakennetaan yksilöllinen, ainutlaatuinen suhde. Uusiin asioihin valmentaminen on lapsen psyykkistä suojelua ja ongelmien ennaltaehkäisyä. Lapsen ikä ja kehitysvaihe täytyy ottaa huomioon selitettäessä lapselle esimerkiksi joitakin perheen erityislaatuista asioita, kuten adoptiota. Asia tulee ottaa esille eri ikävaiheissa sen mukaan, kuinka paljon lapsi kykenee kulloinkin ymmärtämään ja kuinka paljon hänen on hyvä tietää. Perheissä syntyy usein ongelmatilanteita. Pienen lapsen tilannetta arvioitaessa tulisi aina ottaa huomioon perheen kokonaistilanne. Usein pientä lasta voi auttaa parhaiten tukemalla hänen vanhempiaan. (Pihlaja & Viitala 2004, 17-18.)

Varhaislapsuudessa lapsi harjoittelee ja oppii monenlaisia käytännön taitoja. Lapsi harjoittelee syömistä, juomista, pukemista ja peseytymistä. Tätä aikaa voidaan kuvata myös yksilöllisyyden heräämisen ajaksi. Toisen ikävuoden alkaessa lapsen kävely muuttuu entistä vakaammaksi. Lapsi touhuaa jo itsekseen jonkin aikaa, eikä vaadi aikuista vierelleen

koko ajan. Lapsi osaa ilmaista itseään jo paremmin ja alkaa tahtoa. Lapsen ollessa kahden – kolmen vuoden ikäinen, hän haluaa oppia ja tietää. Hän kyselee, vertailee ja toimii. Jos lapsi ei saa vastausta, hän toistaa kysymystään niin kauan, että siihen vastataan. Tällä hän ei tarkoita kiusata aikuista, vaan hän haluaa oikeasti tietää miksi. Kolmevuotias lapsi on hyvin utelias ja avoin. Hän saattaa jutella vieraiden ihmisten kanssa ja kysellä heiltä, mitä he puuhaavat tai muuta sellaista. Hän kertoo myös perheensä tapahtumia kylässä ja kerhossa ollessaan. Tämän ikäinen lapsi saattaa muuttua villimmäksi ja leikit rajuiksi, eikä hänen mielikuvituksellaan tunnu olevan rajoja. Lapsi tarvitsee kuitenkin koko ajan aikuisen valvontaa ja suojelua, sillä mitä vain voi sattua. (Nettineuvo.)

Neljä- kuusivuotias lapsi itsenäistyy vauhdilla. Hänen puheensa on kehittynyt ja näin ollen hän pystyy ilmaisemaan itseään paremmin. Lapsi kuitenkin luulee vielä, että maailma on tehty häntä varten. Tämän ikäiselle lapselle hänen vanhempansa ovat maailman tärkeimmät ihmiset ja lapsi oppii uusia asioita samaistumalla vanhempiinsa ja matkimalla heitä. Lapsi oppii tämän ikäisenä leikkimään toisten lasten kanssa ja olemaan ryhmässä. Hän huomioi toista ihmistä ja oppii liikkeensä. (Nettineuvo.)

Viimeistään kolmannen ikävuoden aikana kehittyy lapsen minuuus. Minuuden kehityksen tärkein vaihe lapsen persoonallisuuden muovautumisen kannalta on tunne-elämän kehitys. Tutkijat ovat pitkälti yksimielisiä siitä, että lapsen persoonallisuuden biologinen, perimän kautta saatu perusta on temperamentti. Sillä tarkoitetaan ihmiselle tyypillistä reagoimis- tai käyttäytymistyyliä, joka erottaa hänet muista. Varhaislapsuudessa temperamentti näkyy selvemmin, kun ympäristö ei ole vielä ehtinyt muovaamaan persoonallisuutta. Usein se näkyy myös sellaisissa tilanteissa, joissa ihminen ei ehdi ajatella, miten tulisi toimia tai menetellä. Jopa 60 % joistakin temperamentin piirteistä on periytyviä. Lapsen tunne-elämä alkaa kuitenkin muokkautua jo alun alkaen varhaisessa vuorovaikutussuhteessa hoitajan kanssa. (Nordling & Toivio 2009, 152.) Varhaiset vuorovaikutukset ohjaavat myöhempää psykososiaalista kehitystä. Varhaisella vuorovaikutuksella tarkoitetaan pienen lapsen ja häntä hoitavan aikuisen vuorovaikutusta ensimmäisen kolmen elinvuoden aikana. Lapsen ja vanhemman temperamentti sekä vanhemman herkkyys ja kyky vastata lapsen tarpeisiin ovat tekijöitä, joille varhainen vuorovaikutus rakentuu. (Nurmiranta & Leppämäki 2009, 46.)

2.3 Lapsen käyttäytyminen kriisitilanteissa

Mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä selvemmin lapsi näyttää tunteensa. Alle kouluikäiset lapset ovat hätääntyneitä ja hämmentyneitä ja he kadottavat väliaikaisesti kaikki itsenäistymisen merkit, jotka he ovat ehkä jo saavuttaneet. He esimerkiksi unohtelevat tuttuja sanoja ja käsitteitä ja heille toisen vanhemman katoaminen on merkki siitä, että toinenkin voi kadota. Päiväkoti-ikäiset lapset ilmaisevat tunteensa käyttäytymisellään, leikeissä ja non-verbaalisessa toiminnassa. Heidän leikkimisestään tulee passiivista ja jäykkää, eivätkä he enää käytä luovaa mielikuvitusta. He vaativat enemmän hyväksyntää ja tukea aikuisilta, mikä vähentää heidän kokeilunhaluaan. Varsinkin poikien kohdalla aggressio leikkikavereita kohtaan johtaa sosiaaliseen eristämiseen, kun taas tytöt ovat enemmän sisäänpäin kääntyneitä. (Ayalon & Flasher 1997, 41.)

Hämmentävät, voimakkaat ja ristiriitaiset, joskus jopa itselle vieraat tunteet ovat ominaisia kriisille. Kriisissä lapsi joutuu usein ristiriitoihin sekä sisäisen maailmansa että ulkoisen ympäristönsä kanssa. Hän saattaa kokea sisäiset tarpeensa, yllykkeensä ja tunteensa pahoiksi, mikä herättää ahdistusta. Tällöin puolustusmekanismit suojelevat lasta. Näitä puolustusmekanismeja ovat projisoiminen, taantuminen, järkeistäminen, samastaminen, tunteen siirto, kompensatio, torjuminen, kieltäminen ja pako todellisuudesta päiväunien avulla. (Jarasto & Sinervo 1997, 178.) Projisoiminen tarkoittaa, että omia virheitä ei nähdä itsessä, vaan muissa. Esimerkiksi, jos lapsi on tehnyt jotain, mitä aikuiset eivät hyväksy saattaa lapsi joskus vierittää syyt muiden niskoille. Taipumus projisoimiseen voi lisääntyä, kun lapsen itsetunto joutuu elämän kolhuissa koetukselle. (Jarasto & Sinervo. 1997, 179.)

Taantuminen tarkoittaa, että uhkaavassa tilanteessa lapsi palaa vaiheeseen, jossa hänen oli hyvä olla. Esimerkiksi lapsi toimii näin silloin, kun perheeseen syntyy toinen lapsi ja esikoinen alkaa käyttäytyä lapsenomaisemmin ja avuttomammin kuin aikaisemmin. Nämä tilapäiset taantumukset menevät yleensä ohi, jos lapsi saa osakseen aikaa ja ymmärrystä.

Järkeistäminen tarkoittaa yritystä löytää hyväksyttävä selitys ei-toivotulle tai sopimattomalle käyttäytymiselle. Tällöin lapsi ei halua nähdä käyttäytymisensä todellista syytä ja myöntää sitä. Lapsi turvautuu järkeistämiseen helposti, jos hän ei omasta mielestään täytä aikuisten tai kavereiden vaatimuksia. Hän haluaa kuitenkin säilyttää heidän hyväksymisensä. Liiallinen järkeistäminen on merkki lapsen ympäristön vaatimuksista, jotka ylittävät hänen suorituskykynsä. Lapsi voi vahvistaa itseään ja puolustautua samaistamalla itsensä joko kuviteltuihin tai todellisiin henkilöihin ja olentoihin. Lapsi pyrkii parantamaan asemansa kaveripiirissä kertomalla suuria juttuja isästään, sisaruksistaan yms. Samaistaminen ei ole huolestuttavaa ellei se vieroita lasta tovereista ja eristä häntä todellisuudesta. (Jarasto & Sinervo 1997, 180.)

Tunteen siirrossa kielletyt tunteet siirretään vähemmän vaaralliseen kohteeseen. Tässä on kyseessä lapsen kykenemättömyys purkaa vihan tunteita oikeaan osoitteeseen. Siinä voivat olla huoli vanhempien rakkauden menettämisestä tai voimakkaat syyllisyyden tunteet. Tällöin kaunaa ja vihaa kertyy lapseen ja hän purkaa sen käymällä vaikkapa syyttä toisten kimppuun. Tällöin hän ei osaa itsekään selittää syytä käytökselleen. Kompensaatio tarkoittaa, että jonkin alueen heikkous pyritään korvaamaan jollakin toisella tavalla tai alueella. Kun lapsi riittävän usein kokee epäonnistuvansa, hänelle syntyy alemmuuden ja epävarmuuden tunnetta. Huonommuutensa hän yrittää salata loistamalla jollakin muulla tavalla. Tämä voi johtaa kielteisiin seurauksiin, kun liian vähälle huomiolle jäänyt lapsi pyrkii hulinoimalla saamaan huomiota osakseen. Kun lapsi ei halua muistaa jotakin epämiellyttävää tilannetta tai asiaa, hän saattaa torjua sen mielestään. Silloin hän työntää sen syvälle tiedostamattomaan, jossa sen aiheuttamat tunteet säilyvät pulpahtaen kuitenkin silloin tällöin pintaan ahdistusta aiheuttaen. Kieltämisessä vaikeaa tosiasiaa ei nähdä. Lapsi saattaa vaikuttaa yllättävän piittaamattomalta ja tunteettomalta kohdatessaan surua ja menetystä. Lapsi voi paeta todellisuutta päiväunien avulla, jos hän tuntee perustarpeidensa olevan tyydyttämättä. Lapsi vetäytyy omaan maailmaansa, jossa hän tuntee olonsa hyväksytyksi. Uppoaminen kuvitelmien maailmaan on hyvin harvoin huolestuttavaa ja se huojentaa lasta. Nämä mekanismit eivät ratkaise ongelmaa, vaan helpottavat sen aiheuttamaa tuskaa ja jännitystä. Ne eivät ole harkitusti käytettyjä vaan tiedostamattomia tapoja ehkäistä ahdistuksen syntymistä. Puolustusmekanismit ovat tärkeitä minän eheydelle silloin, kun ne eivät ole kehitystä rajoittavia. Ne ovat lapsen keino selvitä todellisuuden

paineista, siksi ne ovat hänelle välttämättömiä. Ennen kuin nuhtelee häntä, kannattaa ensin harkita, mitä hänen käyttäytymisensä takana on. (Jarasto & Sinervo 1997, 181-182.)

2.4 Lapsilähtöinen kriisityö

Lapsilähtöisen kriisityön perusajatuksena on, että lapsen kokemat kriisit ja niihin liittyvät tapahtumat, tunteet ja kokemukset vaativat välitöntä purkamista lasten itsensä kanssa, jolloin saadaan tietoa siitä, miltä tapahtumat näyttävät lapsen kertomana. Usein lapset ovat juuri niitä, jotka ohjaavat perhettä muutoksen suuntaan. He muistavat, mitä on tapahtunut, ja tietävät mitkä asiat ja tekemiset ovat auttaneet. Asiat näyttävät lasten kertomina usein toisenlaisilta, kuin jos kuultaisiin vain heidän vanhempiaan. Lapsilla on myös kyky suunnata elämäänsä kohti tulevaisuutta. (Lapsi ja kriisi. Sosiaaliportti.)

Mitä pienemmästä lapsesta on kysymys, sitä tärkeämpää on, että häntä ovat kriisitilanteessa auttamassa vanhemmat ja muut lapselle tutuimmat ja läheisimmät aikuiset. Apu on hyvä tuoda lasten omaan ympäristöön eli kotiin, kouluun tai päiväkotiin. Vanhemmat sekä päiväkodin ja koulun henkilöstö voivat tarvita tuekseen kuraattorin, erityislastentarhanopettajan, erityisopettajan, psykologin tai psykoterapeutin, joka on perehtynyt kriisissä olevien lasten hoitamiseen ja auttamiseen. Tuen sekä neuvojen hakeminen asiantuntijoilta on osa aktiivista selviytymistä. Lisäksi se antaa lapselle mallia siitä, että toisten apua on hyvä käyttää, eikä yksin tarvitse selviytyä. (Pojjula 2007, 11.)

Uusien selviytymiskeinojen oppiminen ja apu tapahtuneen ymmärtämiseksi varustavat lasta elämässä selviytymiseen ja suojaavat häntä pitkäkestoisilta, elämää rajoittavilta traumaattisilta vaikutuksilta. Erilaiset kriisit ovat osa kymmenientuhansien lasten arkea. Lapsilla on muita ikäryhmiä suurempi riski myös joutua vakavan trauman uhriksi. Lähes kaikki traumalle altistuneet kokevat jonkinasteisia reaktioita, mutta suurin osa toipuu luonnollisesti. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä tärkeämpi on lapsen läheisten rooli arjessa. Lasten selviytymisvoimavarat ovat rajallisemmat kuin aikuisten, eikä pelkkä ajan kuluminen tervehdytä traumatisoitunutta lasta. Lapsi tarvitsee selvitäkseen aikuisia, joiden

kanssa hän voi turvallisesti käsitellä vaikeaa tapahtumaa. (Lapsi ja kriisi. Sosiaaliportti.)

Kriisiauttamisessa lähtökohtana on selviytymisen tukemista, terveyden edistämistä ja häiriöiden ehkäisemistä korostava kriisipsykologinen malli. Lapset eivät unohda järkyttäviä kokemuksia, vaikka niistä ei puhuta. Aikuisen vastuulla on aina asian puheeksi ottaminen. Välttely ja kieltäminen voivat toimia lyhytaikaisina selviytymiskeinoina, mutta pitempään jatkuvina ne voivat johtaa ongelmiin. On tärkeää puhua lapsen kanssa tapahtuneesta. Olennaista on, että lapsi ymmärtää tapahtuman olevan totta ja että hänellä on käsitys tapahtuneesta. Näin kauhu- ja mielikuville jää mahdollisimman vähän tilaa, mikä vuorostaan vähentää mahdollisia syyllisyyden tunteita. Ei ole kuitenkaan tarkoitus, että kaikki ikävät yksityiskohdat tarvitsisi myös kertoa. On tärkeää kuunnella keskeyttämättä, mitä lapsi kertoo tunteistaan ja ajatuksistaan. Sen jälkeen voi korjata lapsen mahdolliset väärinkäsitykset tapahtuneesta. Jos lapsi ei löydä sanoja kuvaamaan tunteita, voi aikuinen auttaa häntä löytämään ne. Kaikki lapsen kysymykset on kohdattava, vaikka niihin ei löytyisikään vastausta. Lapsen suru ei ole jatkuvaa. Surun hetkiä tulee varsinkin hiljaisina hetkinä kuten iltaisin. Lasta tulee rohkaista ilmaisemaan tunteitaan esimerkiksi leikkimällä tai piirtämällä. Omia tunteitaan ei saa peittää liikaa. Lapselle täytyy antaa aikaa ymmärtää. Lapsen turvallisuuden tunnetta voi tukea ylläpitämällä arkirutiineja. (Lapsi ja kriisi. Sosiaaliportti.)

Yksi tärkeimmistä auttamisen periaatteista on tapahtumaa koskeva avoimuus ja rehellisyys. Aikuisten virheellinen uskomus siitä, että lapset selviävät siitäkin, mikä on aikuiselle ylivoimaista, ja että lapset unohtavat järkyttävät kokemuksensa, jos niistä ei puhuta, on haitannut lasten selviytymistä. Kriisistä selviytymisen esteitä ovat epätietoisuus ja epävarmuus. Traumoista ja menetyksistä selviytymisen perusta on todellisuuden kohtaaminen ja tosiasioiden tietäminen kestokyvyn mukaan annosteltuna. Lapset haluavat ja tarvitsevat perushuolenpidon lisäksi tukea, turvaa ja keskustelumahdollisuuden vanhempiensa ja muiden läheisten aikuistensa kanssa. Erityisesti vastoinkäymisiä ja niistä selviytymistä koskevien taitojen ja tietojen omaksumisessa lapsi tarvitsee vuorovaikutusta turvallisen aikuisen kanssa. (Poijula 2007, 11-12.)

Perheen omia voimavaroja pyritään työskentelyllä vahvistamaan ja kartoittamaan. Äkillisen

kriisin kokeneelle ihmiselle on tärkeä kertoa, että hänen tunteensa ja toimintansa ovat normaalia reagoitua kriisitilanteeseen. Lapsi tulee huomioida omana itsenään, ei vain perheenjäsenenä. Lasta kehuaan ja hänelle kerrotaan, että hän on toiminut hyvin. On tärkeää etsiä myös lapsen kanssa hänen omia vahvuuksiaan. Perheen voimavarojen vahvistamiseen liittyy myös perheen rutiinien mahdollisimman nopea käynnistäminen. Perhettä kannustetaan jokapäiväisen elämän uudelleenrakentamisessa. Vanhemmat voivat mennä töihin ja viedä lapset päiväkotiin heti kun jaksavat. Jokapäiväisen arjen sujuminen edesauttaa toipumista kriisistä ja vahvistaa itsetuntoa. Perhe voi löytää aivan uudenlaisia arjen kokemuksia, kun arjen pyörittäminen tapahtuu turvallisissa olosuhteissa. Myös tällä kokemuksella voi olla vaikutusta siihen, että perhe lähtee etsimään konkreettista muutosta elämäänsä. (Lapsi ja äkillinen kriisi. Sosiaaliportti.)

Asiakaslähtöisessä työskentelyssä muutos perheen elämäntilanteessa on mahdollista vain sen verran kuin perhe haluaa. Asiakasta tuetaan tietenkin muutoksessa, mutta asiakas tekee itse ratkaisunsa. Muutostyötä on se, että lapsen kertomat asiat käydään yhdessä läpi lapsen ja hänen vanhempiansa/vanhempansa kanssa. Työskentelyssä on tavoitteena kriisin läpikäyminen ilman, että perheen sisällä lisätään salaisuuksia. Lapset ovat riippuvaisia vanhemmistaan. Lapsia kyllä kuullaan, mutta vanhemmat tekevät heitä koskevat päätökset. Koska perheen aikuisilla on oikeus hallita lasten elämää, voi joskus olla tarpeen, että perheen ulkopuoliset aikuiset puuttuvat perheen tilanteeseen vastoin lapsen omien vanhempien tahtoa. Silloin on tärkeää, että työntekijät ovat valmiina kertomaan huolestaan paitsi lapsen vanhemmalle myös lastensuojelun sosiaalityöntekijälle. (Lapsi ja äkillinen kriisi. Sosiaaliportti.)

Turvallisuudenperiaate työskentelyssä sisältää ajatuksen kaikin puolin turvallisista olosuhteista. Kun asiakasta kuunnellaan, ilmapiirin täytyy olla mahdollisimman rauhallinen. Lapsen kanssa turvallisuus on sitä, että hänelle kerrotaan myös, ettei vanhemmallakaan ole hätää ja että myös hän tulee autetuksi. Päiväkodissa lapsi tietää, että siellä hänellä on turvallinen aikuinen vanhemman lisäksi. Tämä on erittäin tärkeää, koska oma vanhempi saattaa olla vielä järkyttynyt tapahtuneesta, eikä näin ollen jaksaa olla se turvallinen aikuinen johon lapsi on tottunut. Tämä saattaa huolestuttaa lasta entisestään. (Lapsi ja äkillinen kriisi. Sosiaaliportti.)

2.5 Kuunteleminen ja läsnäolo

Sekä aikuisen että lapsen auttaminen vaatii työntekijältä täydellistä läsnäoloa. Työntekijän herkistyminen tilanteeseen, jossa kriisissä oleva ihminen on, on vaativa tehtävä. Kuunteleminen ja kuuleminen ovat tärkeä osa työtä. Tämä voi tarkoittaa myös puhumatta vierellä oloa, jos lapsi ei jaksaa puhua. Lasten kanssa läsnäolo voi tarkoittaa myös yhteistä leikkiä tai peliä. Lapset ovat erityisen tarkkoja huomaamaan, jos heitä ei oikeasti kuunnella. He tarkistavat aikuisen kuulemistä ja läsnäoloa usein kesken pelin tai leikin. Lapsen käyttäytyminen voi näyttää siltä, kuin hän ei muistaisi tapahtunutta, mikä voi johtua siitä, että hän pyrkii kaikin tavoin välttämään muistikuvia, jotka liittyvät tapahtumaan. Lapsi voi olla myös niin järkyttynyt tapahtumista, ettei hän pysty tuntemaan surua tai vihaa. Turvallisissa oloissa leikkiminen voi auttaa lasta käymään läpi tapahtumaa. Leikeissä voi vihata ja näyttää erilaisia tunteita ilman, että sillä on seurausta todellisuudessa. Oma vanhempi on tavallisesti paras henkilö käymään lapsen kanssa läpi tapahtumia, mutta joskus perheen aikuinen voi olla niin hoivaa tarvitseva omassa kriisissään, että tämä tulee mahdottomaksi. Lapsi vaistoo sanomattakin, mitä häneltä odotetaan. Lapsi tietää sen, jos jostakin ei saa puhua tai lapsi näkee puhumisen saavan vain aikuisen itkemään. Siksi on tärkeää, että lapsi voi puhua vieraalle aikuiselle, joka on ulkopuolinen, eikä samalla tavalla kiinni tapahtuneessa. (Lapsi ja äkillinen kriisi. Sosiaaliportti.)

Lapselle on puhuttava käyttämällä hänelle tuttuja sanoja ja kieltä. Lapsen kanssa työskenneltäessä on erityisen tärkeää myös nonverbaalinen kommunikaatio. Lapset ovat herkkiä ja tarkkoja havaitsemaan aikuisen eleistä, ilmeistä, äänen sävystä ja voimakkuudesta myös työntekijän mielentilaa tai vaikkapa läsnäolon astetta. Vuorovaikutukseen lapsen kanssa vaikuttaa myös asettuminen samalle tasolle, mikä usein käytännössä tarkoittaa konkreettisesti lattiatasolle laskeutumista. (Lapsi ja äkillinen kriisi. Sosiaaliportti.)

Kriisissä olevaa lasta auttaa ymmärtäväinen kuulija, joka tekee tunteet turvallisiksi.

Eläytyvä lapsen kuuntelu vapauttaa hänet taakasta, jonka tunteet aiheuttavat. Se helpottaa hänet sopeutumaan asiaan, jota ei voi muuttaa. Eläytyvä kuuntelu myös auttaa lasta itse pohtimaan ja löytämään ratkaisuja ongelmiinsa sekä lisää luottamusta toiseen ihmiseen surujen ja huolten jakajana. Tämä vahvistaa lapsen luottamusta ja turvallisuuden tunnetta tulevaisuuteen. (Jarasto & Sinervo 1997, 182.)

Sadutus on hyvä menetelmä vaikeissa tilanteissa lasten kanssa. Kriisi- ja ongelmatilanteissa on tärkeää olla toisen lähellä, puhua ja kuunnella. Tärkeintä on osoittaa välittämistä ja kohdata toinen. Sadutuksen avulla arvostetaan ja kuunnellaan lasta. Sadutus antaa turvallisuuden ja läheisyyden tunteen ja se kutsuu puhumaan ja kohtaamaan. Menetelmää voi käyttää niin yksilökontakteissa kuin ryhmienkin kanssa. (Lapsi ja kriisi. Sosiaaliportti.)

3 LAPSEN JA PERHEEN KRIISEJÄ

3.1 Vanhempien ero

Suomalainen yhteiskunta ja perhe-elämä ovat viime vuosikymmeninä muuttuneet rajusti. Suomessa 1950- ja 1960- luvuilla tavallinen perhetyyppi oli maaseudun suurperhe. Isän, äidin ja lasten lisäksi perheeseen kuului usein muitakin sukulaisia ja palkollisia. Tuolloin myös kontaktit lähiyhteisön muihin jäseniin olivat yleisempiä kuin nykyään. Lasta ympäröi sukulaisten, muiden tuttujen ja turvallisten aikuisten verkosto elämän jäsentyessä kokonaisvaltaisesti perheen kautta. Yhteiskunnan ei tarvinnut juurikaan puuttua perhe-elämään. 1960-, 1970- ja 1980-luvulla maaseudun lähiyhteisöt hajosivat. Tähän vaikuttivat muutos agraariyhteiskunnasta teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi, perheiden muuttaminen töiden perässä maalta kaupunkiin sekä monien aiemmin perhepiirissä hoidettujen tehtävien siirtyminen perheiden ulkopuolella palkkatyönä hoidettaviksi. Yhteiskunnan muutosten myötä vallitsevaksi perhetyypiksi muotoutui moderni pienperhe, johon kuuluvat isä, äiti ja heidän lapsensa. Useimmissa perheissä molemmat vanhemmat ovat palkkatyössä ja lapset ovat päivähoitossa ja koulussa. Läheskään kaikilla perheillä ei ole sukulaisten ja ystävien muodostamaa sosiaalista tukiverkosta. (Lämsä 2009, 21-22.)

Yhä useampi lapsi joutuu nykyisin kokemaan perheen hajoamisen ja vanhempien avioeron, sekä totuttelemaan elämään uuden isän tai äidin kanssa. Kun parisuhde päättyy avo- tai avioeroon, on se aina raskas tilanne. Vielä raskaammaksi eron tekee se, jos perheessä on lapsia, koska silloin on ajateltava paitsi omaa, myös lasten tulevaisuutta. Joka vuosi vanhempiensa avo- tai avioeron joutuu kokemaan noin 30 000 alaikäistä lasta. (Lipponen & Vesaniemi 2005, 12.) Jokainen lapsi reagoi eri tavalla vanhempiensa eroon. Siihen vaikuttavat lapsen persoonallisuus, temperamentti, sukupuoli, kasvuhistoria sekä perheen rakenne. Sen lisäksi on tärkeää ottaa huomioon lapsen iän vaikutus reaktioihin. Jos eroprosessi käynnistyy samaan aikaan, kun lapsi on läpikäymässä uutta kehitysvaihetta, kuten esimerkiksi rinnasta vieroitusta tai päiväkodin aloittamista, voi vaikeuksia hyvin odottaa. (Ayalon & Flasher 1997, 40.)

Vanhempien ero hämmentää lasta. Lapsen on usein vaikea ymmärtää, mistä erossa on oikein kysymys ja miksi vanhemmat tekevät yhtäkkiä asioistaan niin vaikeita. Lapsen mielestä kaikki on saattanut olla ihan hyvin. Riidat ja perheen ilmapiirin muutokset huonompaan suuntaan eivät viesti lapselle samoja asioita kuin aikuiselle. Lapselle usein riittää se, että arki on ennakoitavaa ja rutiininomaista. Vanhempien käyttäytymisen muuttuminen, elämänhalun häviäminen ja masentuminen ovat lapselle sekä ahdistavia että haitallisia. Vanhempien riitely, fyysinen väkivalta, runsas alkoholin käyttö ja toisen pois lähteminen tuntuvat lapsesta todella pelottavalta. Aikuisten välien selvittelyt voivat olla rajuja, eikä lapsi tiedä, mitä tilanteessa tekisi. Epävakaassa tilanteessa omia tunteitaan ei välttämättä uskalla näyttää. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 37.)

Yhdysvaltalaiset tutkijat Kelly ja Wallerstein ovat tutkineet avioeron vaikutusta lapsiin eri ikävaiheissa. Aluksi tutkimuksessa keskityttiin eron aiheuttamiin välittömiin vaikutuksiin ja myöhemmin tutkimusta laajennettiin seurantatutkimukseksi. Tutkimuksessa kaikki lapset oireilivat vanhempien eron jälkeen. Nuorempien leikki-ikäisten eli 2-4-vuotiaiden oireina olivat ärtyvyys, pelokkuus, itkuisuus, oppimisen hidastuminen, univaikeudet ja eroahdistus. Vanhemmilla leikki-ikäisillä lapsilla, eli 4-5-vuotiailla todettiin, että puolella esiintyi taantumista ja monilla itkuisuutta, pelkoa ja eroahdistusta. Selkeitä oireita olivat myös aggressiivisuuden ja vihaisuuden lisääntyminen. Lapset saattoivat ajatella, että toinen vanhemmista lähti heidän tottelemattomuutensa ja huonon käytöksensä vuoksi. Tutkimuksen mukaan lapsen iällä eron tapahtuessa ei näyttänyt olevan merkitystä lapsen selviytymiseen, vaan lopputulokseen vaikuttivat kolmen tekijän yhteisvaikutus: suhde vanhempaan, jonka luona lapsi asui, suhde pois muuttaneeseen vanhempaan ja vanhempien väliset ristiriidat. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ry. 1990, 26-28,32-33.)

Eron yllätyksellisyys ja yhteisen puheen puute ovat vahingollisia lapselle. Lapset ovat taitavia ”tunnustelijoita” perheen arjessa, mutta harvoin silti pystyvät ennakoimaan ja ymmärtämään mitään sellaista, jota he eivät ole aikaisemmin kokeneet. Jo pelkästään eroamisen käsite voi tulla todelliseksi lapsen mielessä eri tavalla kuin aikuisen. Vasta silloin kun vanhempi muuttaa pois, tulee erosta lapselle totta. Lapsen mielestä eroava on se, joka muuttaa yhteisestä kodista pois, vaikka vanhemmat olisivatkin yhdessä sopineet

asumisjärjestelyistä. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 38.)

Eron syyn kertominen on lapselle tärkeää. Tietysti se pitää tehdä lapsen ikätason ja kehityksen mukaisesti. Tärkeää on kertoa, miksi vanhemmat eivät voi asua enää yhdessä. On erittäin tärkeää kertoa myös se, että vanhemmat eivät lakkaa rakastamasta lasta, eivätkä katoa tämän elämästä. Täytyy kuitenkin aina olla realistinen, eikä antaa lapselle keksittyjä lohdukkeita ja selityksiä. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 40.)

Lapset kokevat erossa erilaiset asiat ongelmallisiksi kuin aikuiset. Lapselle esimerkiksi kuljetukset harrastuksiin tai yhteiset lomamatkat voivat tuntua lapsista tärkeiltä. Lapselle siirtyminen toiselta vanhemmalta toiselle voi aiheuttaa lapsessa ahdistusta ja surua. Onkin normaalia, että lapsella on aina ikävä sitä poissaolevaa vanhempaansa. Lapsen asioista ja arjesta huolehtiminen on lapsen arvostusta. Tuttujen rutiinien ylläpitäminen palauttaa lapselle luottamuksen vanhempiinsa ja siihen, että hänestä huolehditaan jatkossakin. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 41.)

Lapsille rutiinit ovat hyvin tärkeitä. Muuttunut elämäntilanne aiheuttaa usein lapsissa hämmennystä. Lapsen ikätasoinen ja ehjä arki toimii lasta suojaavana tekijänä. Mitä vähemmän samanaikaisia käytännön muutoksia erosta aiheutuu, kuten päiväkodin tai koulun vaihtuminen, sen parempi. Arjen rutiinien palautuminen ehjäksi auttaa lasta selviytymään vanhempiensa eron tuomista muutoksista. Silloin kun lapsi lakkaa kantamasta huolta vanhempiensa selviytymisestä ja palaa elämään tavallista ikätasoisensa lapsen elämää, eroprosessi on voiton puolella. Perheiden kriisitilanteissa lapsista tulee helposti arjen tasavertaisia jakajia ja oma lapsena oleminen jää elämättä. Lasta suoja se, että hän oivaltaa hänellä olevan oikeuden elää tavallista lapsen elämää ja saada siihen apua aikuisilta. Tämä tarkoittaa oikeutta kasvaa lapsen asemassa. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 51.)

Avioerojen yleistymistä voidaan pitää kehityksellisenä riskitekijänä. Yksinhuoltajaperheiden lapset ovat määräänsä nähden yliedustettuina, muun muassa erityisluokilla sekä lastensuojeluasiakkaiden joukossa. Käytännössä yksinhuoltajaperheiden lasten erityisen tuen tarpeessa on usein kyse siitä, etteivät näissä perheissä voimavarat aina

riitä lapsen tukemiseen taloudellisten huolien ja erilaisten käytännön asioiden hoitamisen ohella. (Lämsä 2009, 28.)

3.2 Läheisen kuolema

Lapsen ajattelun kehityksen myötä myös heidän käsityksensä kuolemasta muuttuu. Vaikka kehitysvauhti saattaakin vaihdella, sen kulku on samanlainen. Alle viisivuotiaat lapset eivät pidä kuolemaa lopullisena, vaan heidän mielestään kuollut voi palata takaisin. Tämä ilmenee selkeästi heidän kysymyksissään. Kuolema on ikään kuin heiluri, joka liikkuu edestakaisin. Tämän ikäiset eivät myöskään ymmärrä sitä, että kuolema koskettaa kaikkia tai, että elintoiminnot loppuvat. Lapset voivat kysyä esimerkiksi tällaisia kysymyksiä: Koska äiti tulee takaisin? Voimmeko viedä isälle mehua hautaan? Kuolevatko pojatkin? Vaikka pikkulapset eivät ymmärrä kuolema sanaa, voivat he silti käyttää sitä. Heidän on vaikea tajuta abstrakteja kuoleman selityksiä. Esimerkiksi nelivuotias voi hämmentyä helposti, jos hänelle sanotaan samanaikaisesti, että äiti on Jeesuksen luona ja maahan haudattu. (Dyregrov 1993, 13.)

Pikkulapset ymmärtävät asiat hyvin konkreettisesti. Aikuisten kannattaa välttää abstrakteja selityksiä tai kaunistelevia ilmauksia, jotka lapsi voi ymmärtää kirjaimellisesti. Tällaisia lauseita ovat esimerkiksi: Kuollut nukkuu tai hän on lähtenyt pitkälle matkalle. Lapset, joille kuolema on kuvattu tällä tavalla, voivat pelästyä, kun vanhemmat nukkuvat iltapäivällä tai reagoivat voimakkaasti, kun joku lähtee matkalle. Vaikka pienten lasten kuolemankäsitys ei ole täysin kehittynyt, voivat he reagoida kuolemaan voimakkaasti. Jopa alle kaksivuotiaat lapset osaavat ilmaista ymmärtävänsä, että joku on poissa. He voivat muistaa sen pitkään. (Dyregrov 1993, 13.)

Sellaisilla lapsilla, jotka joutuvat todistamaan murhaa tai itsemurhaa tai jotka löytävät kuolleen, on traumojen syntymisen mahdollisuus suuri, koska tällöin aistivaikutelmat ovat hyvin vahvoja. Ne voivat tarttua melkein kaikkiin aistikanaviin: siihen, mitä lapset näkevät, kuulevat haistavat ja koskettavat (tuntoaistimukset). Esimerkiksi tämän opinnäytetyön

toisen tekijän pikkusisko oli pienenä hautajaisissa ja näki vahingossa arkussa makaavan ruumiin. Sen jälkeen hän pelkäsi pitkän tovin kaikkea, missä oli sinistä. Tämä johtui siitä, että vainaja oli sinertävä. Hän ei saattanut syödä edes sinisiä karkkeja. (Dyregrov & Raundalen 1997, 25.)

Myös silloin on todennäköistä, että lapset kokevat traumoja, jos he selviytyvät hengissä tapahtumasta, jossa joku heidän läheisensä kuolee, kuten esimerkiksi onnettomuudesta tai katastrofista. Menetyksen lisäksi lapset joutuvat alttiiksi voimakkaille aistivaikutelmille ja samalla hengenvaaran kokemukselle. Jotta kykenisimme paremmin ymmärtämään, mitä yksittäinen lapsi on joutunut kokemaan, on hyvä hakea kuoleman tapauksen merkityksen eri vivahteita ja voimme ryhtyä välttämättömiin ja oikein sovitettuihin seurantatoimiin. Silloin kun kuolemantapaus on odotettu, synnyttää se surureaktioita joiden ytimenä on usein kaipaus, murhe ja vainajan etsiminen. Vanhempien, opettajien, ystävien ja tarvittaessa ammattiauttajien tuki pienentää mahdollisuutta, että reaktioista kehittyy monimutkaisia surureaktioita. Äkillisessä kuolemantapauksessa lapsi voi olla paikalla sen sattuessa tai ei. Molemmissa tapauksissa lapselle voi syntyä lyhyt tai pitkäaikainen sokkireaktio. Silloin kun lapsi ei ole ollut paikalla, sokki syntyy hänen saadessaan tiedon tapahtumasta. Molemmissa tapauksissa on todennäköistä, että hermojärjestelmä aktivoituu varsinkin silloin kun lapsi on ollut todistamassa tapahtumaa. (Dyregrov & Raundalen 1997, 25.)

Sellaiset lapset, jotka ovat nähneet äkillisen kuolemantapauksen, saavat suuren joukon traumaattisia vaikutelmia, kun taas lapset, jotka eivät ole paikalla rakentavat usein traumaattisia kuvitelmia tapahtuneesta. Molemmat voivat synnyttää jälkeensä tungettelevia muistikuvia tai kuvitelmia sekä elämään ilmaantuneen haavoittuvuuden ja turvattomuuden seurauksena ahdistusta ja pelkoa. Myös sellaiset surureaktiot kuten kaipaus, murhe ja etsiminen voivat esiintyä selvinä, mutta niitä varjostavat tungettelevat muistot ja traumaattinen ahdistus. Jos lapset ja heidän vanhempansa eivät saa ammattiapua ja ellei ympäristöä (lastentarhanopettajia, ystäviä jne.) organisoida mukaan auttamaan, voi lapsille kehittyä traumaperäisiä stressireaktioita, mutkistuneita surureaktioita tai näiden yhdistelmiä. (Dyregrov & Raundalen 1997, 25.)

Silloin kun kuolemantapaus on ollut odotettavissa, lasten reaktiot riippuvat niistä tiedoista,

joita heille on esimerkiksi sairauden kuluessa annettu. Lasten surutyön tekemistä helpottaa henkinen valmistautuminen ja jäähyväiset. Järkytys on pienempi silloin, kun kuolemasta ei ole ennalta varoitettu. Henkisestä valmistautumisesta huolimatta jokainen kuolemantapaus aiheuttaa tietenkin lapsille välittömiä tai suoria surureaktioita. Lapset eivät reagoi vain yhdellä tavalla niin kuin ei aikuisetkaan. Jokainen suhtautuu kuolemaan omalla tavallaan. Tavallisimpia välittömiä reaktioita ovat shokki ja epäily, pelko ja vastustus, apatia ja lamaannus sekä se, että kaikki jatkuu entisellään. Vanhempia saattaa hämmästyttää lasten vähäiset reaktiot. He saattavat hämmentyä, jos lapsi ei heti osoita voimakkaita tunteita. Jotkut lapset reagoivat välittömästi protestoimalla ja pelkäämällä. Toiset lapset muuttuvat apaattisemmiksi ja heidän tunteensa käytännöllisesti katsoen lamaantuvat. Monet lapset jatkavat hetken päästä puuhiaan niin kuin mitään ei olisi tapahtunut. Ilalla he saattavat kysyä, miksi isä ei ole kotona. (Dyregrov 1993, 17-18.)

Edellä mainitut reaktiot ovat ns. välittömiä reaktioita, jotka lapsi kokee heti suru-uutisen kuultuaan. Seuraavaksi käsittelemme tavallisia surevien lasten reaktiota, jotka ovat ahdistus, voimakkaat muistot, unihäiriöt, masennus, kaipaus ja ikävä, syyllisyys, itsesyytökset ja häpeä, kouluvaikeudet sekä ruumiilliset oireet. (Dyregrov 1993, 18.) Lasten tavallisin reaktio läheisen kuoleman jälkeen on ahdistus. Kun läheinen ihminen kuolee, elämän turvallisuus järkkyy. Lasten pelko ja ahdistus ilmenevät eri tavoin, pienemmistä lapsista tulee pelokkaita ja takertuvia. Lapset voivat pelätä myös omaa kuolemaansa. He saattavat pelätä yksin nukkumista tai haluavat valojen olevan päällä ja oven auki. He haluavat olla vanhempiansa lähellä ja reagoivat eroihin voimakkaasti. Eroahdistuksen vuoksi lapset saattavat myös haluta asua muiden ihmisten luona, esimerkiksi isovanhempiansa. Voimakkaat muistot saattavat syöpyä voimakkaasti lapsen mieleen. Muistot tallentuvat eri tavalla kriittisissä tilanteissa kuin tavallisesti. Kuolemaan johtanut onnettomuus tai kuolleen löytäminen saattaa olla piirtynyt lapsen tietoisuuteen kuin sisäinen videofilmi. Myöhemmin nämä kuvat voivat ilmetä kipeinä muistoina ja muistokuvina. (Dyregrov 1993, 19.)

Surevien lasten univaikeudet ilmenevät äkillisinä heräämisinä ja nukahtamisvaikeuksina. Jos kuolleen sanotaan nukkuvan, lapset saattavat alkaa pelätä nukahtamista ja pitävät silmällä nukkuvia vanhempiaan. Uniongelmat ovat yhteydessä lapsen pelon kasvuun ja

siihen, että hänellä on nukkumaanmenon hetkellä enemmän aikaa ajatella tapahtunutta. Masennus, kaipaus ja ikävä ilmenevät eri tavoin. Jotkut lapset itkevät paljon ja saattavat olla jonkin aikaa lohduttomia. Erityisesti pienten lasten suru ilmenee tällä tavalla melko lyhyen aikaa, lyheten kerta kerralla. Lapsen kaipaus ja suru voimistuvat erityisesti silloin, kun hän näkee iloisia ihmisiä. Pienen lapsen kaipaus voi ilmetä myös siten, että hän kulkee huoneesta toiseen etsimässä vainajaa. (Dyregrov 1993, 20,24.)

Kuolemantapauksen jälkeen lapset saattavat kärsiä syyllisyyden, häpeän ja itsesyytöksen tunteista. Lasten minäkeskeisestä ja maagisesta ajattelutavasta saadun tiedon perusteella on päätelty, että lapset ovat aikuisia taipuvaisempia pitämään tunteitaan, ajatuksiaan, tekojaan osasyynä siihen, mitä on tapahtunut. Esimerkiksi sisaruksen kuollessa aikaisemmat mustasukkaisuusreaktiot saattavat aiheuttaa syyllisyyden tunteita. On tärkeää tietää, että lapset voivat ajatella myös asioita, jotka he jättivät tekemättä ja kaikkea sitä, mitä he olisivat halunneet. Häpeän tunteet voivat liittyä ajatuksiin ja tekoihin. Lapsi on esimerkiksi saattanut olla helpottunut sen vuoksi, ettei hänen enää tarvitse jakaa huomiota sairaan ja vaativan sisaruksensa kanssa. Tai hän ajattelee jälkikäteen, mitä olisi pitänyt tehdä tapahtuneen estämiseksi. Surevien lasten tiedetään yleisesti kärsivän ruumiillisista vaivoista, kuten vatsan ja suoliston toimintahäiriöistä, päänsärystä sekä lihaskivuista. (Dyregrov 1993, 27.)

Useat eri olosuhdetekijät vaikuttavat siihen, miten lapsi reagoi menetettyään läheisen ihmisen. Jotkin tekijät vaikuttavat muita voimakkaammin siihen, kehittykö lapsille traumaattisia jälkireaktioita vai voidaanko reaktiot rajoittaa tavallisemmiksi surureaktioiksi. Varsinkin itse tapahtuman olosuhteet määräävät sen, ilmeneekö lapsella traumareaktioita. Jälkiseurausten mahdollisuus kasvaa, jos kuolemantapaus on äkillinen ja jos lapsi on joutunut alttiiksi voimakkaille aistivaikutelmille esimerkiksi, jos lapsi on läsnä kuolintilanteessa. Myös se vaikuttaa asiaan, onko kuolemantapaus ennenaikainen, toisin sanoen mihin vaiheeseen elämänkaarta se osuu. Samoin vaikuttavat myös mahdolliset toissijaiset traumat, joita lapsi kokee kuolemantapauksen jälkimainingeissa. (Dyregrov & Raundalen 1997, 27-28.)

Tietysti reaktioihin vaikuttavat myös lapsen itseensä liittyvät tekijät, kuten ikä ja kypsyys,

aikaisemmat kokemukset, persoonallisuus ja tilanteiden hallintakyky. Kaikki nämä seikat vaikuttavat suuresti traumojen ja surun synnyttämiin reaktioihin, ja niiden työstämiseen. Myös tapahtuman merkityksellisyys tietenkin riippuu siitä, kuinka läheinen suhde kuolleeseen on ollut. Keskeisempiä menetyksiä ovat isän ja äidin menettäminen. Seuraavana asteikolla on sisaruksen tai ystävän menettäminen. Myös se, miten ympäristö reagoi tapahtuneeseen vaikuttaa siihen, miten lapsi kokee asian, kuten vanhempien toimintatavat tilanteessa. Aikuiset voivat itse ottaa yhteyttä tarpeenmukaisiin tahoihin avun saamiseksi. Lapset ovat täysin riippuvaisia aikuisten yhteiskunnan asennoitumisesta ja kyvystä vastuuseen, avoimuuteen ja sitoutumiseen. On erityisen tärkeää, että kotona kommunikoidaan avoimesti ja suoraan. On tärkeää, että tunteita voi ilmaista avoimesti. Ympäristön huomaavaiset reaktiot tai huolenpidon puute voivat vaikuttaa surevien lasten trauma- ja surureaktioihin joko myönteisesti tai kielteisesti. Lapset voivat kätkeä surunsa tai osoittaa sen avoimesti, he voivat työntää sen syrjään tai yrittää unohtaa sen. Heidän reaktionsa ovat yhtä monimuotoisia kuin aikuisten. Kipu voi piillä aivan yhtä syvällä ja kestää yhtä kauan kuin aikuisillakin. Jotta voisimme parhaiten auttaa ja tukea surulapsia, on meidän käsitettävä tämä moninaisuus. On tärkeää kunnioittaa surun eri ilmenemismuotoja ja kuunneltava signaaleja, joilla lapset kertovat, miten he tilanteen kokevat. Meidän on myös ymmärrettävä, että suru vie usein paljon aikaa ja lapsi tajuaa sen kasvaessaan uudella tavalla. Isänsä menettänyt 6-vuotias tarkastelee kuolemantapausta toisin silmin kymmenvuotiaana, ja taas eri tavoin murrosiässä. (Dyregrov & Raundalen 1997, 27-28.)

Vanhempien kuolemalla on luonnollisesti eniten vaikutuksia lapsiin. Koska he eivät menetä ainoastaan ihmistä, joka rakastaa heitä ja huolehtii heistä, vaan kuoleman seurauksena myös heidän jokapäiväisessä elämässään tapahtuu suuria muutoksia. Lapset usein myös kieltävät vanhempien kuolemaan liittyvän lopullisuuden. Lapsi alkaa etäännyä todellisuudesta, koska vanhemman kuolema on niin perinpohjainen tapahtuma. Hän ei kuitenkaan katkaise yhteyttä todellisuuteen, vaan omaksuu sen vähitellen. Lapsilla on voimakas tarve pitää tapahtuma loitolla, jotta he voisivat liittää sen vähitellen kokemuksiinsa. Koska tietoisuus ei kestä voimakkaita tunteita, se sulkee kaikki tapahtumaan liittyvät ajatukset ulkopuolelle. Tästä johtuu, että lapsissa ei näy ulkonaisesti mitään muutosta. Lapset purkavat voimakkaita tunteitaan muissa tilanteissa esimerkiksi lukiessaan, katsoessaan elokuvaa tai kuullessaan muiden puhuvan kipeistä kokemuksistaan.

Tunteet saattavat vaikuttaa tällöin tilanteeseen nähden kohtuuttoman voimakkailta; näin lapset osoittavat tunteensa erillään itse kuoleman tapauksesta. Lapset voivat sisimmässään elää tapahtumat uudelleen tai leikkivät niille onnellisen lopun ikään kuin mitään ei olisi tapahtunut. Kuvitelmat vainajan paluusta luovat sillan menetetyyn ihmisen luo. Tällaiset kuvitelmat ovat melko tavallisia. Lapset saattavat myös toivoa omaa kuolemaansa päästäkseen yhteyteen kuolleen kanssa. On tärkeää, että vanhemmat pystyvät käsittelemään tapahtunutta. Jotta aikuiset pystyisivät vastaamaan lasten tarpeisiin, tulee heillä olla tietoa heidän reaktioistaan. Heidän täytyy olla valmistautuneita kysymyksiin ja tietää, miten he voivat huolehtia lasten tarpeista. (Dyregrov 1993, 32,53.)

Lapset reagoivat sisaruksensa kuolemaan suunnilleen samalla tavoin kuin vanhempien kuolemaan. Mutta nämä reaktiot eivät useinkaan ole niin kestäviä ja voimakkaita. Lapsen kuolema vaikuttaa kodin tunneilmastoon suuresti. Sisarukset menettävät kilpailijan ja leikkitoverin ohella joksikin aikaa myös vanhempien huolenpidon ja huomion. He kokevat vanhempiensa voimakkaat tunteenpurkaukset, koska nämä pelkäävät menettävänsä myös heidät. Syvän surunsa ja voimattomuutensa vuoksi vanhempien on vaikea asettaa rajoja. Heillä voi olla huono omatunto siitä, etteivät he anna riittävästi aikaa muille lapsilleen. Lapsen asema sisarusparvessa vaikuttaa reaktioihin. Nuoremman sisaruksen kuolema voi aiheuttaa lapselle syyllisyyden tunteita, koska hän on saattanut toivoa pääsevänsä eroon nuoremmostaan. Kun taas vanhemman sisaruksen kuollessa lapsen rasitteeksi voi muodostua se, että häntä pidetään kuolleen sijaisena ja tämän elämän jatkajana. Sisaruksen kuoleman jälkeen lapset joutuvat jakamaan uudelleen roolinsa, jotta he täyttävät kuolleen jälkeen jättämän tunnetyhjiön. Sisarukset saattavat joskus kärsiä niin sanotusta eloonjäämissyyllisyydestä. Lapsi voi ajatella, että minunhan piti kuolla eikä hänen, koska hän oli niin hyvä kaikessa. Usein sisarukset kuvittelevat olevansa vähemmän tärkeitä kuin kuollut sisarensa. Lapsen kypsyystaso, ikä ja aikuisten reaktiot vaikuttavat siihen, miten kauaskantoisia seurauksia tästä on lapsen tunne-elämän kehitykselle. Lapsen kuolema usein rasittaa enemmän vanhempia kuin sisaruksia. On ymmärrettävää, että vanhemmat saattavat joskus moittia lapsen surun vähäisyyttä, kun tiedämme lasten ilmaisevan suruaan usein lyhyen aikaa kerrallaan tai pyrkivän salaamaan sen vanhemmiltaan. Kun päiväkotikäisen lapsen sisar menehtyy, muut päiväkodin lapset pommittavat usein häntä kysymyksillään. Tämä saattaa koskea lapseen niin kipeästi, että hän kieltäytyy menemästä päiväkotiin. Tätä

taustaa vasten on ymmärrettävää, että sisaruksen kuolema pakottaa toiset lapset kehittämään uuden elämäkatsomuksen. He joutuvat hyväksymään, etteivät perinteiset totuudet enää pidä paikkaansa ja että heidän on rakennettava uudelleen turvallinen elämänperusta. Tämä edellyttää ajattelun ja tunteiden muutosta. Aikuiset pystyvät auttamaan lasta uuden lähtökohdan luomisessa kuuntelemalla, osoittamalla myötätuntoaan ja antamalla tukeaan. (Dyregrov 1993, 41.)

Jos isovanhempien ja lasten välillä on ollut lujat siteet, heidän kuolemansa vaikuttaa lapseen voimakkaasti. He kaipaavat ja surevat, mutta suru on kuitenkin toisenlaista kuin vanhempien tai sisaruksen kuollessa. Koska isovanhemmat ovat vanhoja, lasten on helpompi ymmärtää heidän kuolemansa. Isovanhempien kuolema ei aseta niin voimakkaasti kyseenalaiseksi heidän käsitystään elämästä ja kuolemasta. Lasten on näin helpompi hyväksyä kuolema ajatuksissaan ja tunteissaan. Isovanhempien kuollessa lapset eivät yleensä menetä elämänsä kiinnekohtaa. Heidän arkielämänsä ei ole uhattuna, koska vanhemmat huolehtivat heistä. Heidät kuitenkin voidaan sysätä toisten vastuulle tai sulkea aikuisten maailman ulkopuolelle, minkä vuoksi he alkavat pelätä eroamisia. Tämä puolestaan voi aiheuttaa ahdistusta. (Dyregrov 1993, 46.)

3.3 Sisaruksen syntymä

Vauvan syntymän jälkeen elämä on valtavan muutoksen aikaa koko perheelle ja etenkin isommalle lapselle tai lapsille. Vauva saa vanhemmilta kaiken huomion ja se voi tuntua sisaruksista epäreilulta ja se saattaa aiheuttaa heissä mustasukkaisuuden oireita. Tukemalla lapsen kiintymystä ja kiinnostusta vauvaa kohtaan ja yrittämällä samalla ymmärtää hänen mielipahansa voidaan luoda pohjaa myönteisemmälle, rakastavammalle ja palkitsevammalle sisarussuhteelle, tämä on hyvä aloittaa jo ennen vauvan syntymää. (Parker & Stimpson 2004, 14-15.)

Vaikka uuden vauvan syntymiseen olisikin hyvin valmistauduttu ja lapsille olisi kerrottu asiasta, ei se silti pyyhi pois isomman sisaren kateutta ja loukkaantumisen tunteita vauvan

synnyttyä. Lapsen oloa voi kuitenkin saada turvallisemmaksi antamalla lapselle mahdollisuuden ilmaista toiveitaan ja huoliaan avoimemmin. Lasten pelkoa tuntematonta kohtaan voi vähentää kertomalla heille, mikä heidän elämässään muuttuu ja mikä pysyy ennallaan. Lasten tarpeet ja tunteet tunnistamalla ja kunnioittamalla niitä voidaan osoittaa, että ymmärtää ja välittää heistä. (Parker & Stimpson 2004, 15-16.)

Kiireetön yhdessäolo saa lapsen tuntemaan, että hän on tärkeä ja antaa hänelle mahdollisuuden pukea ajatuksensa sanoiksi. Kysymyksiä ja levottomuutta herättäviä ajatuksia päästään varovasti purkamaan tai lapsi saa vain kaipaamaansa hellyyttä. Yhteiset puuhat, leikkiminen tai kirjan lukeminen sylikkään voi edistää kommunikointia paremmin kuin se, että tärkeille keskusteluille varataan erillinen aika. Varsinkin sadut ja tarinat voivat olla hellävarainen, epäsuora tapa auttaa lapsia kuulostelemaan tuntemuksiaan. Ne voivat herättää kysymyksiä ja valottaa vaikeita käsitteitä, kuten uuden vauvan syntymän aiheuttamia ristiriitaisia tunteita. Myös kaikkein pienimmät katselevat mielellään kuvakirjoja tai kuuntelevat, kun heille luetaan ääneen. Jotkut parhaista sisarsuhteista käsittelevistä kirjoista ovat hyvin hauskoja, eikä mikään tunnu kovin pelottavalta, jos sille voi nauraa. (Parker & Stimpson 2004, 17.)

Kun uusi vauva syntyy, joutuvat isommat lapset katsomaan sivusta, kun joku toinen saa osakseen hellää huolenpitoa ja omii heidän paikkansa parrasvaloissa. Esikoinen voi tuntea syvää rakkauden menetyksen ja hylätyksi tulemisen pelkoa. Ei ole siis mikään ihme, jos isommat lapset saattavat vaikuttaa joskus kaunaisilta, loukkaantuneilta ja suorastaan raivostuneilta. Sillä miten vanhemmat ja muut aikuiset suhtautuvat ja auttavat lapsia käsittelemään näitä tuntemuksia, voi olla suuri merkitys heidän pärjäämiseensä. (Parker & Stimpson 2004, 23.)

Brittiläisen kehityspsykologin Judy Dunnin tekemä tutkimus osoittaa, että jos vanhemmat puhuvat ensimmäisten kuukausien aikana esikoisen kanssa uuden vauvan tarpeista ja tuntemuksista, lapsi yleensä kiinnostuu vauvasta, ja ajan mittaan molemmat suhtautuvat toisiinsa ystävällisemmin. Tämä on yksi merkittävimmistä havainnoista, joita onnellisten sisarusuhteiden syihin liittyvissä tutkimuksissa on viime aikoina tehty. Tutkimustulos kuvaa hyvin sitä, miten arvokasta on ymmärtää ja kunnioittaa lasten tunteita, miten suuri

vaikutus perheen vuorovaikutuksella on ja miten tärkeää on ottaa huomioon lasten vahvuudet sen sijaan, että suurin osa huomiosta kiinnitettäisiin huonoon käytökseen. Uutta sisarusuhdetta voi tukea esimerkiksi korostamalla, että vauva on kiinnostunut siskostaan/veljestään, kannustamalla yhteisiin leikkeihin vauvan kanssa ja antamalla isompien lapsien osallistua vauvan hoitoon. (Parker & Stimpson 2004, 25-26.)

Useat tutkimukset osoittavat, että lasten käytös häiriintyy sisaruksen syntymän jälkeen. Lapset voivat käyttäytyä huonosti, vaikka saisivatkin aikuisilta rakkautta ja tukea. Se on normaalia ja ymmärrettävää. Melkein kaikki vauvan syntymään liittyvät käytöshäiriöt hälvenevät ajan mittaan, eivätkä ne ole varmoja merkkejä ongelmista myös jatkossa. Ne lapset, jotka saavat vanhemmiltaan huomattavasti vähemmän huomiota kuin ennen, ovat todennäköisesti kaikkein pahiten poissa tolaltaan. Helliminen, lukeminen ja yhteiset leikit voivat antaa lapselle hänen kaipaamansa vakuutuksen rakkaudesta ja siirtää painopistettä myönteisempään käytökseen päin. (Parker & Stimpson 2004, 39, 41.)

4 PÄIVÄKOTI PERHEEN JA LAPSEN TUKENA

4.1 Yhteistyön lähtökohdat

Laki lasten päivähoidosta määrittää päivähoidon tehtäväksi tukea päivähoidossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävässä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapuolista kehitystä. Päivähoidon tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, suotuisan kasvuympäristön sekä lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa. (Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/36)

Päivähoito tarjoaa lapselle kodin rinnalla keskeisen kasvualustan ja sen rooli lapsen kasvun tukijana on tärkeä. Henkilökunta ja toiset lapset muodostavat päivähoidon sosiaalisen kasvuympäristön. Jokainen päivähoidon kohtaama perhe on erilainen ja kunkin perheen kohdalla tulee miettiä yksilöllisesti, mitä kodin tukeminen lapsen kasvatuksessa tarkoittaa. Päivähoidon työntekijöiden on tärkeää, myös osata rajata oma työnsä ja ohjata tarvittaessa perhe muiden palvelujen piiriin. Esimerkiksi erilaisissa ongelmatilanteissa perhe saattaa tarvita useiden tahojen palveluja tukena pulmiensa ratkaisussa. (Pihlaja & Viitala 2004, 204, 97-99.)

Vanhempien ja kasvattajien välinen yhteistyö päivähoidossa on laaja käsite, joka on saanut rinnalleen muita käsitteitä kuvaamaan ja konkretisoimaan sen sisältöä ja merkitystä. Osa yhteistyötä on kotikasvatuksen tukeminen, jossa painotetaan kasvattajien roolia suhteessa vanhempiin. Se ei tarkoita sitä, että perheiden kaikenlaisia kasvatukseen tulisi automaattisesti hyväksyä ja tukea. Sillä tarkoitetaan kasvattajan ja vanhempien välistä tavoitteellista keskustelua kasvatuksesta ja kasvatuseriaatteista, arvoista ja kulttuurista lapsen edun mukaisesti. Laajemmassa merkityksessä voidaan ajatella että päivähoitojärjestelmä tukee itsessään perheiden kotikasvatusta. (Koivunen 2009,151.)

Vanhempia osallistavassa yhteistyössä kasvattajat kannustavat vanhempia yhteistyöhön luomalla yhteistyön edellytykset. Tämä vaatii kasvattajalta perheen tilanteen ymmärtämistä,

hienotunteisuutta sekä kykyä nähdä, millainen yhteistyömuoto kullekin perheelle sopii. Kaikki vanhemmat eivät kuitenkaan syystä tai toisesta halua tai pysty aktiiviseen yhteistyöhön kasvattajan kanssa. Jotkut vanhemmat ovat tyytyväisiä, kun saavat kasvattajalta jokapäiväisen palautteen lapsen hoitopäivästä. Jos lapsen käyttäytyminen tai toiminta herättää kasvattajasta huolta, kasvattajan tehtävä on ottaa asia vanhemman kanssa puheeksi. (Koivunen 2009, 152.)

Vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön merkitystä ei voi riittävästi korostaa. Vanhempien ja työntekijöiden vuorovaikutussuhde vaikuttaa lapseen, lapsen ja työntekijöiden välinen suhde vaikuttaa vanhempiin sekä lapsen ja vanhempien välinen vuorovaikutussuhde vaikuttaa työntekijöihin. Kasvattaja tarvitsee työssään sekä omaa että vanhempien asiantuntijuutta. Kasvattajan asiantuntijuus liittyy yleisellä tasolla kasvatukseen, lapsen kasvuun ja kehitykseen sekä mahdollisesti myös erityisvaikeuksiin. Vanhempien asiantuntijuus sen sijaan on yksilökohtaista, ja se kohdistuu lapseen. Vain vanhemmilla on tieto lapsen luonteesta, historiasta, tavoista, tottumuksista, perheen kulttuurista, kodin kasvatuskäytännöistä, arjen elämästä, lapsen elämänpiiristä sekä lapsen suhteesta sukulaisiin ja kavereihin. Vanhempien oma arvio lapsen kehityksestä on myös tärkeää sekä tieto siitä, millaiset kasvatusten menetelmät lapselle sopivat. Sen tärkeys korostuu varsinkin hoitosuhteen alussa. Ajan myötä kasvattajan yksittäistä lasta koskeva spesifi asiantuntemus lisääntyy. Samalla tavalla myös vanhempien yleinen asiantuntijuus voi lisääntyä heidän kohdatessaan muita hoidossa olevia samanikäisiä lapsia. On oleellista, että sekä vanhemmat että ammatti-ihmiset ovat vahvasti kiinnostuneita lapsen kehityksestä. Vanhempien vastuu ulottuu 24 tuntiin vuorokaudessa, ammatti-ihmisten sitoutuminen on rajallisempaa. (Koivunen 2009, 156-157.)

Tärkeä tekijä yhteistyön onnistumisessa on työntekijän persoonallisuus, millainen työntekijä on ihmisenä ja löytyykö yhteistä kieltä. Myös työntekijän luontainen mutta myös harjaantunut ja opittu taito kohdata vanhemmat, suhtautuminen vanhempiin sekä vanhemmille välittyvät asenteet vanhempia ja lasta kohtaan ovat tärkeitä asioita. Keskeisin asia kuitenkin yhteistyössä vanhempien kanssa on keskinäinen luottamus. Ilman luottamusta yhteistyö on mahdotonta tai se on pelkkä muodollisuus, ei aitoa yhteistyötä. Luottamus voi syntyä silloin, kun kasvattajan ja vanhempien suhde on avoin ja suora.

Kasvattaja hyväksyy vanhemmat, ottaa heidät vakavasti, on uskottava, puhuu totta eikä kerro lapsen asioista ulkopuolisille ilman vanhempien lupaa. (Koivunen 2009, 158-159.)

4.2 Kasvatuskumppanuus

Kasvatuskumppanuuden periaatteita ovat kuuleminen, kunnioitus, luottamus ja dialogi. Kasvatuskumppanuus on vanhempien ja henkilöstön tietoista sitoutumista toimimaan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen prosessien tukemiseksi. Se edellyttää keskinäistä luottamusta, tasavertaisuutta ja toistensa kunnioittamista. Vanhemmilla on ensisijainen kasvatusoikeus- ja vastuu. Kasvattajilla on koulutuksen tuoma ammatillinen tieto ja osaaminen. Kasvatuskumppanuuden ja tasavertaisen yhteistyön edellytysten luominen on kasvattajien vastuulla. Kasvatuskumppanuudessa ymmärretään jaettu mutta yhteinen kasvatustehtävä, ja siinä yhdistyvät molempien osapuolten olennaiset lasta koskevat tiedot. (Koivunen 2009, 152-153.)

Päivähoidossa puhutaan myös kasvatusvastuun jakamisesta tai jaetusta kasvatusvastuusta. Viime kädessä vanhemmat ovat vastuussa lapsensa kasvatuksesta. Päivähoidon kasvattaja on vastuussa siitä kasvatuksesta, minkä lapsi saa päivähoidossa ollessaan. Kasvatusvastuun jakaminen lapsesta edellyttää vanhempien ja kasvattajien kesken tiivistä ja toimivaa vuorovaikutusta ja yhteistyötä. Tässä yhteydessä voidaan puhua myös vastuun kumppanuudesta, jossa molemmat osapuolet huolehtivat saman lapsen kasvatuksesta omilla vastuun kentillään tiiviissä yhteistyössä lapsen parhaaksi. (Koivunen 2009, 151-152.)

Kasvatuskumppanuudella halutaan korostaa ammattikasvattajien ja vanhempien asiantuntijuuksien tasavertaisuutta, molemminpuolista kunnioitusta ja yhteisiä tavoitteita lapsen kasvatuksessa sekä samalla poistaa vanhaa ajattelumallia, jonka mukaan työntekijät päättivät yksipuolisesti siitä, miten lapsia kasvatetaan päivähoidossa juurikaan kuuntelematta vanhempien ajatuksia ja toiveita. Koska kasvattaja edustaa julkista ja vanhemmat yksityistä sektoria, kasvatuskumppanuuden toteuttaminen voi aiheuttaa jännitteitä. Kumppanuus perustuu osapuolten kaikinpuoliseen tasavertaisuuteen ja

kumppanina toimimisen vapaaehtoisuuteen. Kasvatuskumppanuus-käsite on otettu käyttöön päivähoitossa, jolloin vanhempien vapaaehtoinen toimiminen kumppanina voi kyseenalaistua. Useat vanhemmat pitävät kasvatuskumppanuus-ajatuksesta, mutta kaikki vanhemmat eivät välttämättä halua olla päivähoiton kumppaneita. He haluavat olla kyllä kumppaneita lapsen kasvatukseen liittyvissä asioissa, mutta eivät perheen sisäisissä asioissa. Vanhempien oikeus on määrittellä yhteistyön ja kumppanuuden rajat ja taso. (Koivunen 2009, 153-154.)

Joskus aktiivisten vanhempien vaatimukset voivat olla sellaisia, että kasvattaja kokee ne ongelmallisiksi. Kasvattajat kuitenkin kaipaavat enemmän vuorovaikutusta vanhempien kanssa ja myös enemmän aktiivisuutta vanhempien taholta. Vanhempien kanssa hyvien suhteiden ylläpitäminen voi perustua enemmän yleiseen kohteliaisuuteen kuin yhteistyön mahdollisuuden näkemiseen osana kasvattajan omaa työtä. Joskus kasvattajat saattavat ihmetellä vanhempien vähäistä osallistumista yhteistyöhön. Se jopa saatetaan tulkita vanhempien välinpitämättömyydeksi lastaan kohtaan. Perheen arki kuitenkin usein määrittelee vanhempien osallisuuden ja aktiivisuuden yhteistyöhön. Kasvattajan onkin hyvä tuntee esimerkiksi vanhempien työn vaikutuksia perheen elämään sekä sitä kautta lisätä ymmärrystään yhteistyön toimivuuden mahdollisuuksista. Yhteistyöllä on perheen yksityiselämän ja vanhempien työn aiheuttamia reunaehtoja, kuten esimerkiksi vanhempien vuorotyö, työn ja työpaikan kuormittavuus, määräaikaiset työsuhteet, pitkät työmatkat, erilaiset perhetilanteet, lähiomaisten sairaudet, harrastukset, perheiden sisäiset ongelmat jne. Vanhempien osallisuutta yhteistyöhön ei voida siis pelkästään arvioida halukkuuden näkökulmasta, vaan myös mahdollisuuden ja jaksamisen näkökulmasta. (Koivunen 2009, 154.)

4.3 Lapsilähtöisyys

Lapsilähtöisyys tarkoittaa sitä, että lapsi on toiminnan lähtökohtana. Lapsilähtöisessä työskentelyssä huomioidaan lapsen tarpeet ja kehityksen taso ja lasta tuetaan yksilöllisesti. Vaikka lapsilähtöisyydessä painotetaan lapsen tunteita ja tarpeita, on aikuisen säilytettävä

oma roolinsa auktoriteettina. Aikuinen ei voi jäädä lapsen päähänpistojen armoille tai tarjota hänelle tasaista toveruutta ilman, että lapsi tuntisi olonsa turvattomaksi. Aikuisen tehtävänä on toimia esikuvana lapselle, sillä lapsi oppii jäljittelemällä. (Jantunen & Rönöberg 1996, 11-14.)

Lapsilähtöinen toiminta on osa ohjaavaa kasvatusta. Kasvattajan pitää omata herkkyyttä kohdata lapsi ja lapsen yksilölliset tarpeet. Kasvattajalla on oltava silmää nähdäkseen lapsen kehityksen ja kasvun tarpeet sekä lapselle merkitykselliset kokemukset. Pelkästään näiden havaitseminen ei riitä, vaan kasvattajan on osattava hyödyntää näitä tietoja suunnitellessaan ja toteuttaessaan toimintaa lapsille. Tärkeää on, että kasvattaja ei tutustu pelkästään lapseen, vaan haluaa tuntea ja tietää kokonaisuudessaan hänen elämänsä ja perheensä. Tästä syystä yhteistyö vanhempien kanssa on tärkeää. Lapsilähtöisyyttä kasvattamisen peruslähtökohtana pitävä työntekijä kunnioittaa lasta ainutlaatuisena yksilönä, jolla on omat tunteet, ajatukset, vahvuudet ja kehittymistarpeet. Kasvattajan on luotettava lapsen omiin kykyihin vaikka hän tukee lasta ja auttaa tätä kehittymään. Lapsi on aktiivinen tutkija, tekijä, toimija ja leikkijä. Kasvatusprosessissa sisältö, tavoitteet ja käytettävät menetelmät lähtevät lapsesta. Kasvattajan tehtävänä on kuunnella, havainnoida ja tutustua lapsen elämään kokonaisuudessaan sekä suunnitella kasvatusympäristö sen mukaiseksi. Tärkeintä on omassa sosiokulttuurisessa kontekstissään oleva lapsi. Lapsen kehityksessä ja oppimisessa korostuu hänen elämyksellisyytensä, aktiivisuutensa, toiminnallisuutensa ja leikki. (Järvinen & Laine & Hellman-Suominen 2009, 34-35.)

Lapsilähtöisyys on lapsikeskeisyyttä. Tavoitteena on vahvistaa, suojella, eheyttää ja tukea lasta. Nämä tavoitteet toteutuvat lasten kanssa työskentelemällä, korostamalla lapsikeskeisyyttä ja ottamalla se työtä kantavaksi ja ohjaavaksi periaatteeksi. Lapsi ja lapsen yksilölliset tarpeensa ovat ensisijalla. Lasta tulee kuunnella, tukea ja kohdata. (Huotari & Hurtig 2008, 162-163.) Lapsella on oikeus omiin kiinnostuksen kohteisiin, käsityksiin ja mielipiteisiin. Lapsilähtöisyys ei korosta sitä, mitä lapsesta tulee, vaan sitä mitä hän on. Kasvattajan tulee kuunnella aidosti ja kiinnostuneesti, mitä lapsella on sanottavaa sekä ottaa tämän mielipiteet huomioon. Kasvatusprosessin tavoitteiden, menetelmien ja sisällön tulee aina olla lähtöisin lapsesta. (Brotherus & Hytönen & Krokfors 2002, 49-50.)

4.4 Huoli puheeksi

Silloin kun lapseen liittyvä huoli halutaan ottaa käsittelyyn hänen vanhempiensa kanssa, on huolen puheeksi ottamisen menetelmä hyvä keino siihen. Menetelmä mahdollistaa hankalan asian puheeksi ottamisen kunnioittavasti ja myös asianosaisille tukea tarjoten. Ensi reaktiot voivat olla joskus yllättyneitä ja torjuviakin, mutta samalla menetelmä tuo helpotusta ja mahdollisuuksia rakentaa työntekijän ja vanhempien suhde avoimuuteen perustuvaksi. Tärkeää on, että huolen puheeksi ottaminen toteutetaan kunnioittavana keskusteluna, jonka tärkein tehtävä on yhteistyöllä poistaa lasta koskeva huoli. Halutessaan puheeksi ottamisen tukena voidaan käyttää lomaketta, jossa asiaa lähestytään ennakkoiden. Puheeksiottolomakkeessa on tiettyjä kysymyksiä, joiden avulla tilanteeseen voi valmistautua sekä arvioida sitä jälkikäteen. (Eriksson & Arnkil 2005, 12,13,14)

Kokemaansa huolta on tärkeää tutkiskella rauhassa ja jäsentää itselleen, mistä asioista lapsen tilanteessa on huolissaan. Keskustelun käyminen helpottuu, kun huoli selkiinnytetään ja konkretisoidaan. Mietitään mitä tapahtuisi, jos et ottaisikaan asiaa puheeksi. Kävisikö lapselle huonosti ja millä tavalla? Jos huolesi jätettäisiin ilmaisematta, mitä tapahtuisi omalle työskentelyllesi lapsen tai perheen kanssa? Pohditaan onko lapsen tilanteesta ollut huoli aiemmin ja millaista huoli on ollut. Arvioidaan, tarvitaanko lisää tukea ja keiden kanssa yhteistyötä tarvitaan mahdollisesti tehdä. Tässä voi käyttää apuna huolen vyöhykkeistöä, se auttaa työntekijää jäsentämään lasta koskevan huolensa astetta, omien auttamismahdollisuuksiensa riittävyttä sekä lisävoimavarojen tarvetta. Vyöhykkeistö auttaa ylittämään eri ammattiryhmien ”kielimuurit” ja luo varhaista puuttumista ja yhteistyötä tukevaa kieltä. (Eriksson & Arnkil 2005, 25.)

Psykososiaalisessa työssä on tärkeä puhua ongelmien sijaan kunkin omasta huolesta. Tässä tilanteessa huolella tarkoitetaan subjektiivista näkemystä, joka työntekijällä syntyy asiakassuhteessa. Huolen lähtökohtana on lapsen jokin pulma. Yleensä huoli syntyy kontaktissa. Huoli kohdistuu kahteen asiaan: omiin toimintamahdollisuuksiin ja lapsen selviämiseen. Tavallaan huoli kohdistuu myös työntekijöiden, lapsen tai muiden

merkityksellisten ihmisten suhteeseen. Huoli koskee aina tulevaisuutta. Huoli herää työntekijän havaintojen pohjalta lapsen tilanteesta. Näitä havaintoja hän tarkastelee suhteessa aikaisemmin oppimiinsa tietoihin ja kokemuksiin. Tämä voi herättää kokonaisvaltaisen näkemyksen tilanteesta, joka voi ilmetä eriaistaisena huolena. Moraali vaikuttaa siihen, kokeeko työntekijä velvoituksen tehdä asialle jotakin. Puheeksiottoa helpottaa huolta herättävien havaintojen kirjaaminen. Huoltajan on helpompi muodostaa käsitys siitä, mistä ollaan huolissaan, jos hänelle kerrotaan työntekijän konkreettisia havainnoista. Työntekijä ei puhu lapsen ominaisuuksista vaan kertoo, miten tämä toimii eri tilanteissa. Tällöin keskustelu säilyy asiakasta kunnioittavana eikä vääristy toisen arvosteluksi tai vähättelyksi. Huolen konkretisointi auttaa työntekijää huolen aiheiden selkiyttämisen lisäksi myös pohtimaan tukitekojaan. Konkreettisiin havaintoihin on helpompi löytää tukitoimia. Yleisellä tasolla ilmaistu huoli voi jäädä vanhemmilta kokonaan ymmärtämättä ja näin yhteistyö voi vaikeutua. Jos huoli on suuri, työskentelyä voi helpottaa sen jäsentely pieniin osiin tai jos huolen aiheita on paljon, voi miettiä, mihin juuri nyt olisi olennaisinta puuttua. (Eriksson & Arnkil 2005, 22-23)

Työntekijän on vaikea puhua konkreettisesti ja avoimesti vanhemmille sellaisista asioista, joihin vanhemmat tarvitsevat apua. Päiväkodin työntekijän huolena voi olla esimerkiksi rajaton vanhemmuus. Tällaisia huolenaiheita voivat olla esimerkiksi: lapsi saa karkkia ja lelun jokaisella kauppareissulla tai hän ei syö kunnon ruokia kotona, vain pizzaa ja herkkuja. Päiväkodissa rajattoman vanhemmuuden voi huomata lapsen levottomuutena, joka voi näkyä esimerkiksi kun lapsi häiritsee toisten keskittymistä pulisemalla, tönimällä ja sotkemalla. Puheeksiottamistilanteessa on olennaista ottaa huomioon kenelle puhuu ja miten puhuu. Tärkeää on käyttää arkikieltä sekä tuoda esiin niitä konkreettisia havaintoja, joista huoli on herännyt. Näin varmistuu, että toinen ymmärtää, mistä huoleessa on kysymys. (Eriksson & Arnkil 2005, 23-24)

Työntekijän toiveena voi olla, että asiat korjaantuvat heti puheeksioton jälkeen. Tällainen toive on usein epärealistinen. Jos perheen pulmat ovat jatkuneet jo vuosia, on harvinaista että ne korjaantuisivat yhden keskustelun jälkeen. Lapsen auttaminen saattaa edellyttää toistuvia puheeksiottoja, varsinkin silloin kun työntekijällä on useampia huolia mielessään. Hyvin menneessä puheeksiottotilanteessa saadaan luotua selkeä suunnitelma yhdessä

vanhempien kanssa, kuinka kukin toimii tahoillaan huolen vähentämiseksi ja lapsen tilanteen edistämiseksi. Tämä lisää toiveikkuutta ja uskoa jatkoon. Kuitenkin muutokset lapsen toiminnassa tapahtuvat arjessa, esimerkiksi päivähoidon ruokailutilanteissa. On tärkeää seurata tilanteen edistymistä sekä palata tietyn ajan päästä arvioimaan tapahtunutta. On hyvä kuulla lapsen, huoltajien ja työntekijän näkemyksiä edistymisestä. Lapselle ja huoltajille on tärkeä kuulla työntekijän huolen vähenemisestä. Tapaamisissa arvioidaan, tarvitseeko työskentelyä jatkaa vai voidaanko tapaamiset lopettaa. Jos päätetään, että tilanne on riittävän hyvä ja työntekijän huoli on helpottanut, niin on hyödyllistä sopia, kuinka asianosaiset toimivat jatkossa, mikäli jollakin nousee jokin huoli esiin. Mikäli työntekijä kokee, että hänen huolensa ovat viime tapaamisen jälkeen lisääntyneet, täytyy miettiä uudelleen, kuinka toimitaan tulevaisuudessa huolten vähentämiseksi. Jatketaanko sinnikkäästi samoja toimintoja vai tarvitaanko uusi suunnitelma. (Eriksson & Arnkil 2005, 39.)

Joskus kasvattajat pelkäävät ottaa puheeksi vanhempien kanssa omaa huoltaan lapsesta tai muista vaikeita asioita. Yksi syy siihen voi olla se, että kasvattajat eivät voi etukäteen tietää, miten vanhemmat suhtautuvat. Toinen pelon syy voi olla se, että vanhempien ja kasvattajan välinen suhde muuttuu toimimattomaksi ja vanhempia on jatkossa vaikea kohdata. Pelloista huolimatta kasvattajan tulee ottaa asia puheeksi. Ratkaisevaa on se, miten asia otetaan puheeksi. Heti kun kasvattajalla nousee huoli lapsesta, on hänen otettava se vanhempien kanssa puheeksi. Muuten saattaa käydä niin, että kasvattaja keskustele tiimissä omasta huolestaan, mahdollisesti huomaa saman huolen kaikilla tiimin jäsenillä, kenties konsultoi asiantuntijaakin ja vasta puolen vuoden kuluttua huolen nousemisesta ottaa asian vanhempien kanssa puheeksi. Kasvattaja on pohtinut asiaa mielessään kuukausia, mutta vanhemmille asia tulee yllätyksenä, johon he eivät ole mitenkään kyenneet valmistautumaan. Siihen miten kasvattaja ottaa huolen puheeksi, vaikuttaa hänen oma pitkä prosessointiaikansa. Asiasta puhuttaessa voi käydä niin, että vanhemmat eivät ymmärrä lainkaan, mistä on kysymys tai ovat asiasta eri mieltä. Siksi onkin erittäin tärkeää, että luottamusta ja tuttuutta luodaan heti lapsen hoitosuhteen alussa. (Koivunen 2009, 157-158.)

Kun huoli otetaan vanhempien kanssa puheeksi, heiltä kysytään, ovatko he huomanneet

lapsessaan samanlaisia asioita kuin kasvattaja ja mitä mieltä he ovat kasvattajan näkemyksistä, ja vanhemmilta pyydetään neuvoja lapsen kasvatukseen. Kasvattajan tulee kertoa vanhemmille, että hän tarvitsee heidän tukeaan työhönsä. Vanhemmille tulee välittää viesti, että he ovat asiantuntijoita ja heidän apunsa kasvattajalle on korvaamaton. (Koivunen 2009, 158.)

On tärkeää tunnistaa, kuinka iso huoli on. Moniammatillisuudella tarkoitetaan päivähoiton yhteistyötä muiden samojen perheiden ja lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten kanssa. Tavoitteena on tiedon ja osaamisen jakaminen lapsen ja perheen hyväksi. Moniammatillisen työskentelyn lähtökohta on se, että vanhemmat hyväksyvät sen ja ovat itse mukana toiminnassa. Lasten parissa työskentelevillä on kuitenkin myös lastensuojelulain velvoittama ilmoitusvelvollisuus, mikäli he huomaavat lapsen hyvinvoinnin tarvitsevan sitä. (Lastensuojelulaki 2007. 13.4.2007/417)

5 OPINNÄYTETYÖMME TOTEUTUS

Selvitämme opinnäytetyössämme, mitkä ovat yleisimmät kriisit, joita päiväkodin henkilökunta lasten kanssa työskennellessään kohtaa, miten kriisi vaikuttaa lapsen käytökseen sekä, miten päiväkodin työntekijä voisi parhaiten auttaa kriisissä olevaa lasta ja perhettä. Työhömmme liittyvän kyselyn avulla halusimme saada työntekijän näkökulmaa aiheeseemme.

Tutkimusongelmat

- 1)
Miten päiväkodin työntekijä kohtaa lapsen, joka on kriisissä
- 2)
Mitkä ovat yleisimmät kriisit, jotka päiväkodin henkilökunta työssään kohtaa
- 3)
Mitkä ovat konkreettiset menetelmät, joita käytetään kriisin tukemisessa päivähoidossa.

Koska halusimme selvittää ihmisten kokemuksia, valitsimme tutkimustavaksi kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimusmenetelmän. Laadullisen tutkimuksen keinoin on mahdollista tutkia aihetta myös silloin, kun aiheesta ei ole paljon tietoa ennestään. Kvalitatiiviselle tutkimukselle ominaisia piirteitä ovat muun muassa laadullisuus, subjektiivisuus ja ymmärrettävyys. Laadullisen tutkimuksen avulla voidaan tutkia ihmisten subjektiivisia tunteita, tuntemuksia ja kokemuksia tutkittavasta aiheesta. Parhaimmillaan laadullinen tutkimus elää aineistonsa mukana koko tutkimuksen ja tutkimusprosessin ajan. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään saamaan tietoa joka edustaa tutkittavien mielipiteitä ja ajatuksia. (Eskola & Suoranta 1998, 13-18.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana

on todellisen elämän kuvaaminen niin kuin tutkittavat itse sen kokevat. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ilmiötä pyritään tutkimaan mahdollisen kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 1998, 152.)

Tutkimusaineiston keräsimme kyselylomakkeiden avulla. Kyselylomakkeemme teemat eli aihepiirit opinnäytetyöhömmä nousivat kirjallisuudesta ja ne tarkentuivat aikaisempien aiheesta tehtyjen tutkimusten tarkastelun pohjalta. Kvalitatiivisen tutkimuksen aineiston keruu tapahtuu yleensä menetelmillä, jotka vievät tutkijan lähelle tutkittavaa kohdetta. Pyrkimyksenä on tällöin tavoittaa tutkittavien näkökulma tutkittavana olevasta ilmiöstä. (Kiviniemi 2001, 68.) Kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä saadaan syvällisiä ja ilmiötä aidosti kuvaavia tuloksia (Janhonen & Nikkonen 2001, 8).

Opinnäytetyömme kohderyhmäksi valitsimme Oulun seudun kolmen päiväkodin työntekijät. Lähetimme jokaiseen valitsemaamme päiväkotiin kolme kyselylomaketta. Valitsimme päiväkodit eri puolilta Oulua. Kaksi päiväkodeista oli kunnallisia ja yksi yksityinen. Vastauksia saimme takaisin kahdesta päiväkodista, eli yhteensä kuusi lomaketta. Valitsimme päiväkodit opinnäytetyömme kyselyä varten niiden sijainnin perusteella. Halusimme vertailla, miten eri alueiden päiväkodit eroavat toisistaan. Kyselylomakkeemme koostuu 22 kysymyksestä, joista 13 on avoimia kysymyksiä ja loput monivalinta-kysymyksiä. Halusimme vielä syventää saamaamme aineistoa avoimilla kysymyksillä. Tutkimukseen osallistuttiin nimettömänä ja vapaaehtoisesti.

Kyselyihin vastanneista kolme on 35-44-vuotiaita, kaksi 55 tai yli ja yksi 25-34-vuotias. Vastaajista viisi on lastenhoitajia ja yksi lastentarhanopettaja. Heistä kahdella on 5-10 vuoden kokemus alalta, yhdellä 10-20 vuotta ja kolmella 20 vuotta tai yli

Valitsimme aineiston analyysimenetelmäksi laadullisen sisällönanalyysin. Sisällönanalyysi on menetelmä, jolla voidaan analysoida sekä kirjoitettua että suullista kommunikaatiota. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan kerätyn aineiston tiivistämistä niin, että tutkittavia ilmiöitä voidaan lyhyesti ja yleistettävästi kuvailla tai että tutkittavien ilmiöiden väliset suhteet saadaan selkeinä esille. Olennaista on erottaa tutkimusaineistosta samanlaisuudet ja

erilaisuudet, jolloin aineistoa kuvaavien luokkien tulee olla toisensa poissulkevia ja yksiselitteisiä. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 21-23.)

Aineistolähtöisen sisällön analyysin ensimmäinen vaihe on kyselylomakkeiden lukeminen ja auki kirjoittaminen, minkä jälkeen vastaukset luetaan läpi ja perehdytään sisältöön. Aloitimme aineiston analyysin vertailemalla vastauksia keskenään ja etsimällä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Aloimme perehtyä syvemmin vastuksiin ja pohtimaan saammeko niistä vastauksia asettamiimme tutkimuskysymyksiin. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineisto ensin pelkistetään, jolla tarkoitetaan, että aineistolle tehdään tutkimustehtävien mukaisia kysymyksiä, sitten etsitään vastauksia tutkimuskysymyksiin. Vastauksia ovat pelkistetyt ilmaisut aineiston termein. Pelkistämisen jälkeen aineisto ryhmitellään etsimällä pelkistettyjen ilmausten erilaisuuksia ja yhtäläisyyksiä. Samaa tarkoittavat ilmaisut yhdistetään ja niille annetaan sisältöä kuvaava nimi. Aineiston ryhmittelyssä voidaan käyttää tulkintaa. Seuraavassa vaiheessa yhdistetään samansisältöisiä luokkia jolloin saadaan yläluokkia. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 26-29.)

Eettinen pohdinta kuuluu kaikkiin tutkimuksen vaiheisiin ja jo aiheen valintaa voidaan pitää eettisenä ratkaisuna. Tutkimusprosessiin sisältyy monia moraalisia päätöksiä ja valintoja, ja etiikka on jollakin tavalla mukana kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Tutkimuskohteen valinnan lisäksi eettisiä kysymyksiä liittyy aineiston hankintaan ja käsittelyyn. Tutkimukseen osallistuminen on oltava vapaaehtoista, eikä aineiston keruun konteksti saa olla osallistumiseen painostava tekijä. Tutkimukseen osallistuvien informointi kuuluu eettisiin periaatteisiin, tutkittavien on tiedettävä mihin he ovat osallistumassa. Tutkimuseettisiä kysymyksiä liittyy myös lähdemateriaalin käyttöön ja sen luotettavuuden arviointiin, tutkimusmenetelmien valintaan ja tutkimustulosten vaikutuksiin. (Kuula 2006, 11,108,121.)

Laadullisen tutkimuksen voidaan katsoa olevan luotettavaa, kun tutkimuksessa saadaan tietoa tutkitusta ilmiöstä tai asiasta. Luotettavuutta lisää mahdollisimman monipuolinen aineisto. Jotta tutkija kykenee liittämään erityisen ilmiön tai asian laajempaan yhteyteen, hänellä tulee olla riittävästi tietoa tutkittavista asioista ja tutkimuksen taustasta tarkoituksenmukaisista lähteistä (Krause & Kiikkala 1996 72-73.) Kvalitatiivisen

tutkimuksen aineiston hankinnassa korostuu vastuullisuus eteenkin kun tutkimus kohdistuu ihmisten henkilökohtaisiin kokemuksiin (Krause & Kiikkala 1996, 64-65.)

Hirsjärven (2000,209) mukaan aineiston luotettavuuden kannalta ihanteellista olisi, että aineiston käsittely ja analysointi aloitettaisiin mahdollisimman pian keräämisen jälkeen. Palasimme aineistoon yhä uudelleen ja uudelleen uusia asioita oivaltaen. Aloitimme aineiston keruun syksyllä 2009. Haimme tutkimusluvan, koska se oli suositeltavaa. Kerroimme vastaajille tutkimuksen tarkoituksesta. Jokainen vastaajista on vastannut vapaaehtoisesti kyselylomakkeissa esiin tulleisiin kysymyksiin. Vastaajien anonyymeiksi jääminen vahvistaa tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimuksen tietoja hankittaessa, käsiteltäessä ja julkistaessa pitää huolta tutkittavien luottamuksellisuuden säilymisestä ja anonyymiteettisuojusta (Eskola & Suoranta 1998, 56-57.)

5.1 Kyselyn tulokset

Halusimme kyselymme avulla kartoittaa sitä, muuttuuko lapsen käyttäytyminen kriisin myötä ja miten se mahdollisesti muuttuu. Kaikki vastanneet olivat sitä mieltä, että kriisin kokeneen lapsen käyttäytymisessä tapahtuu muutoksia. Vastauksista tuli esille, että lapsi voi oirehtia seuraavilla tavoilla: lapsi on levoton, itkuinen, suuttuu helposti, kiusaa toisia lapsia, käyttäytyy väkivaltaisesti, nukkuu huonosti, unohtaa hyvät käytöstavat, on taantunut, tuhrii ulosteella, pissaa housuun, lapsi eristäytyy, vetäytyy, on ylivilkas, ahdistunut, sulkeutunut, väsynyt sekä kaipaa aikuisen läheisyyttä.

Kyselymme avulla pyrimme myös selvittämään, miten päiväkodin työntekijät toimivat kriisissä olevan lapsen kanssa. Vastaajien mielestä parhaat keinot tukea kriisissä olevaa lasta ovat lapsen erityinen huomioiminen kuuntelemalla lasta ja antamalla hellyyttä. Vastaajat olivat sitä mieltä, että on tärkeää saada lapsi kertomaan tunteistaan. Asioista pitää keskustella rakentavasti, ei syyttäen eikä tuomien, lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen. Kysyttäessä vanhempien kanssa tehtävästä yhteistyöstä vastauksissa nousi esille omahoitajien merkitys vanhempia kohdatessa ja se, että vanhemmille kerrotaan huoli

lapsesta. Vastaajat korostivat sitä, että vanhempien kanssa tehtävässä yhteistyössä molemminpuolinen luottamus on tärkeää.

Kysyimme, miten vanhemmat ovat reagoineet, kun asia on otettu puheeksi heidän kanssaan. Vastauksista kävi ilmi, että yleensä vanhemmat reagoivat hyvin, kun huoli otetaan puheeksi, mutta vanhempien ensireaktio voi olla myös järkyttävä. Seuraava kysymyksemme oli miten työyhteisössä toimitaan, kun kriisissä oleva lapsi oirehtii esimerkiksi käyttäytymällä väkivaltaisesti. Vastaajat olivat sitä mieltä, että puhumalla ja lasta tukemalla sekä luomalla työyhteisössä yhteiset pelisäännöt, jotta kaikki tietävät missä mennään, ja tieto kulkee sekä tarvittaessa käytetään konsultointiapua.

Kysyimme vastaajilta, mitkä ovat yleisimmät kriisit, mitä he kohtaavat työskennellessään lasten kanssa. Vastauksista tuli esille neljä eri kriisiä, jotka olivat: läheisen kuolema, avioero, sisaruksen syntymä ja läheisen sairastuminen. Valitsimme näistä kriiseistä kolme eniten esille tullutta kriisiä, joita opinnäytetyössämme käsittelemme. Ne ovat läheisen kuolema, avioero ja sisaruksen syntymä.

Kyselylomakkeessa kysyimme myös, että käytetäänkö lapsen kriisiauttamisessa mitään konkreettisia menetelmiä. Vastauksista nousi esille mm. tällaisia asioita: yhteiset kokoontumiset päiväkodin henkilökunnan sekä erityislastentarhanopettajan kanssa, tarvittaessa ammattiavun järjestäminen, yhteistyö muiden tahojen kanssa ja keskustelemalla työkaverin kanssa.

Halusimme tietää minkälaista yhteistyötä kriisitilanteissa tehdään. Vastauksista tuli esiin muun muassa konsultointiapu alan asiantuntijoilta sekä yhteiset palaverit esimerkiksi sosiaalitoimen ja neuvolan kanssa. Yhteistyötä tehtiin myös erityislastentarhanopettajan, seurakunnan, poliisin, OYS:n lastenosaston ja lastenkodin sekä perhe- ja lastenneuvolan kanssa.

Kyselyssä kävi ilmi, että toisessa päiväkodissa on toimintasuunnitelma kriisitilanteiden varalle ja se koetaan hyödylliseksi mm. sen takia, että se helpottaa asian läpikäymistä ja ammatillista otetta. Kysyimme myös, olisiko suunnitelmassa jotain paranneltavaa. Yhden

vastaajan mielestä esimerkiksi resursseja ja aikaa perheiden kanssa toimimiseen tulisi olla lisää. Vastaajista puolet oli saanut aiheeseen liittyvää koulutusta mm. lapsi- ja kriisikoulutusta. He olivat olleet mukana perhetyön koulutusprojektissa ja huoli puheeksi koulutuksessa. Vastanneista viisi tunti kuitenkin tarvitsevansa lisää koulutusta. Yksi vastanneista tunti tarvitsevansa koulutusta perheiden kanssa toimimiseen ja yhteisen linjan löytämiseen.

6 POHDINTA

Ennen kuin lähetimme kyselylomakkeet, olimme jo pohtineet yhdessä, minkälaisia kriisejä lapsi saattaa joutua kohtamaan. Kyselyissä eniten esiin nousseet kriisit olivat läheisen kuolema, avioero ja sisaruksen syntymä. Läheisen kuolema ja avioero olivat kriisejä, joiden mekin oletimme nousevan esiin yleisimpinä kriiseinä, joita lapsi saattaa elämässään kohdata. Mutta kolmas esille noussut kriisi sisaruksen syntymä tuli hieman yllätyksenä, koska emme arvanneet, että se olisi niin suuri kriisi lapsen elämässä. Yllätyimme myös siitä, että alkoholismi, perheväkivalta tai mielenterveysongelmat eivät nousseet esille vastauksissa. Oletimme, että näistä kolmesta ainakin yksi olisi niitä kriisejä, joita tulemme käsittelemään työssämme. Kirjallisuudessa sisaruksen syntymää lapsen ja perheen kriisinä on käsitelty melko vähän. Tämän vuoksi käsittelemmekin kyseistä kriisiä suppeammin kuin kahta muuta.

Keskeinen kysymys opinnäytetyössämme on se, miten työntekijä tukee kriisissä olevaa lasta ja perhettä. Kyselymme tulokset vahvistivat sitä ymmärrystä, minkä saimme tutustumalla teoriatietoon. Lapsen käyttäytymisessä kriisin myötä tapahtuu tulosten mukaan selviä muutoksia. Esimerkiksi puolustusmekanismeja tuli esille useita, kuten taantuminen. Usein silloin, kun perheeseen syntyy toinen lapsi, esikoinen alkaa käyttäytyä lapsenomaisemmin ja avuttomammin kuin aikaisemmin, esimerkiksi alkaa kastella uudelleen, vaikka on jo oppinut kuivaksi. Nämä tilapäiset taantumukset menevät yleensä ohi, jos lapsi saa osakseen aikaa ja ymmärrystä.

Toisten kiusaaminen ja levoton tai väkivaltainen käytös nousi myös esille vastauksissa. Tässä yhteydessä voidaan puhua tunteen siirrosta. Siinä lapsi siirtää kielletyt tunteet vähemmän vaaralliseen kohteeseen. Lapsi on kykenemätön purkamaan vihan tunteita oikeaan osoitteeseen. Lapsella voi olla huoli vanhempien rakkauden menettämisestä tai voimakkaat syyllisyyden tunteet. Lapsen tulee saada osakseen aikaa ja ymmärrystä vielä tavallistakin enemmän. Kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että lasta autetaan parhaiten

kuuntelemalla ja antamalla tukea ja hellyyttä sekä luomalla työyhteisössä yhteiset pelisäännöt, jotta kaikki tietävät missä mennään. Myös tiedon kulku on turvattava ja tarvittaessa tulee käyttää konsultointiapua. Vastauksista tuli myös esiin, että on tärkeää saada lapsi kertomaan tunteistaan ja että asioista keskustellaan rakentavasti, ei syyttäen eikä tuomiten ja otetaan huomioon lapsen ikä sekä kehitystaso. Mielestämme kyselymme tuloksista voi päätellä, että päiväkodin työntekijät ymmärtävät, miten kriisissä oleva lapsi tulee kohdata ja miten häntä parhaiten voi auttaa. Kuitenkin kokemuksemme mukaan monissa työyhteisöissä tiedonkulku on huonoa ja ajanpuute sekä työyhteisön ilmapiiri vaikeuttavat puheeksi ottamista ja sitä, että työntekijät keskenään puhuisivat lapsen ongelmista. Joillakin työpaikoilla on vaikea saada esille omia ajatuksia ja mielipiteitä, eikä uusia ratkaisuehdotuksia kovinkaan helposti toteuteta, vaan toimitaan siten, kuin on totuttu aina toimimaan.

Yksi asia, joka vastauksissa ei tullut esille, oli päivärutiinien tärkeys. Lapsen ja perheen kriiseissä auttajan on tärkeää pitää yllä päivittäiset perusasiat, kuten nukkuminen, syöminen hoiva ja huolenpito. Tällöin työntekijän merkitys korostuu, koska vanhemmat eivät välttämättä pysty huolehtimaan näistä asioista. Voi olla, että vastaajat pitivät tätä seikkaa itsestään selvänä osana päiväkotityötä. Toisaalta päiväkotihenkilökunnan tulisi osata myös tukea vanhempia ja kertoa heille, kuinka tärkeää lapselle on tuttujen rutiinien ylläpitäminen, koska se luo lapselle turvallisuuden tunteen ja voi palauttaa luottamuksen vanhempiin. Esimerkiksi erotilanteissa tämä saattaa olla hyvin tärkeää, koska lapselle tulee elämään paljon muutoksia yhdellä kertaa.

Oletimme kyselyn avulla saavamme tietoa siitä, minkälaisia konkreettisia menetelmiä päivähoidon työntekijät käyttävät kriisissä olevaa lasta tukiessaan. Erilaisten menetelmien merkitys korostuu (esimerkiksi sadutus, leikkiminen, piirtäminen) lapsen ollessa niin pieni, ettei osaa puhua. Kyselylomakkeiden vastauksista ei kuitenkaan noussut esiin mitään erityisiä menetelmiä. Vastauksista nousi esille muun muassa tällaisia asioita: yhteiset kokoontumiset päiväkodin henkilökunnan sekä erityislastentarhanopettajan kanssa, tarvittaessa ammattiavun järjestäminen, yhteistyö muiden tahojen kanssa ja keskustelu työkaverin kanssa. Tämä saattaa johtua siitä, että vastaajat eivät ymmärtäneet

kysymystämme. Meidän olisi pitänyt selkeyttää kysymystä esimerkin avulla: Mitkä ovat konkreettiset menetelmät, joita päivähoidossa käytetään lapsen kriisin tukemisessa (esim. sadutus)?

Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö koettiin keskeiseksi asiaksi. Mitä luottamuksellisemmat suhteet vanhempiin ovat, sitä helpompi yhteistyö on myös kriisitilanteissa. Vastauksissa korostui omahoitajien tärkeys vanhempia kohdatessa sekä se, että kerrotaan vanhemmille huoli lapsesta. Meidän kokemuksemme työharjoitteluista on se, että omahoitajuus ei toimi kunnolla, koska joko työntekijät eivät paneudu siihen tarpeeksi tai työntekijöiden välillä tiedonkulku ei ole tarpeeksi toimiva. Kun lapsen omahoitaja ottaa huolen puheeksi vanhemman kanssa, täytyy asiassa käydä ilmi, että myös muu hoitohenkilökunta on huolissaan lapsesta eikä vain hän. Näin vanhemmat ottavat asian vakavammin.

Joskus tilanne voi olla sellainen, että lapsi käyttäytyy kotona normaalisti ja käyttäytymisen muutokset tulevat esille vain päiväkodissa. Tällöin vanhempien on ehkä vaikea ymmärtää, miksi työntekijät ovat huolissaan lapsesta. Teoriaosuudessa käsitelimme sitä, että lapsi ei välttämättä uskalla osoittaa tunteitaan kotona, koska ilmapiiri kotona on niin ahdistava.

Olemme työharjoittelujen aikana huomanneet, että joidenkin vanhempien kanssa yhteistyö on haastavaa. Samaa mieltä ovat myös monet työntekijät. Erityisen haastavaksi tilanne muodostuu silloin, kun työntekijöiden täytyy ottaa lasta koskeva huoli puheeksi. Vastauksista tuli esille, että yleensä vanhemmat ovat tyytyväisiä, kun asia on otettu esille, mutta joskus ensi reaktio voi olla järkyttävä. Monet työntekijät myös kokivat tarvitsevansa lisäkoulutusta, vaikka he esimerkiksi olivat jo käyneet Huoli puheeksi –koulutuksen.

Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö tulisi olla luontevampi osa päiväkodin arkea. Voi olla, että me työntekijöinä etukäteen liikaakin pelkäämme keskusteluja vanhempien kanssa. Olisi hyvä, jos päiväkotisi olisi avoimempi paikka vanhemmille ja he voisivat olla enemmän mukana jokapäiväisessä päiväkotielämässä. Tähän suuntaan varmaan monet päiväkodit ovat jo kehittyneet, mutta edelleen lisää työtä tarvitaan, jotta yhteistyö päiväkodin ja vanhempien välillä olisi luontevaa ja sujuvaa.

Yksi vastaus liittyen vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön jäi mietityttämään meitä. Eräs työntekijä oli sitä mieltä, että jos vanhemmat eivät halua puhua asiasta mitään, voi asian jättää käsittelemättä, vaikka työntekijöillä on huoli lapsesta. Mielestämme tällaiset asiat täytyy käydä vanhempien kanssa läpi, jotta lapsi saisi parhaan mahdollisen tuen, riippuen luonnollisesti huolen määrästä. Meillä on myös omakohtaisia kokemuksia siitä, että työntekijät luovuttavat liian helposti silloin, kun näyttää siltä, että vanhemmat eivät halua puhua asiasta. Yksi syy tähän voi olla se, että työntekijät pelkäävät yhteistyön päättymistä, jos vanhemmat kokevat, että yksityisyyden raja on ylitetty. Täytyy aina muistaa, että lapsen paras on yhteinen asia.

Lastentarhanopettajan on hyvä tiedostaa, että hän tarvitsee vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä myös sen vuoksi, että hänen oma tietämyksensä lapsesta ja perheestä olisi mahdollisimman hyvä. Vanhemmat tuntevat lapsensa parhaiten ja mitä paremmin työntekijä tuntee lapsen, sitä paremmat mahdollisuudet hänellä on auttaa lasta. Toisaalta lastentarhanopettajan täytyy tiedostaa myös ne mahdolliset käytännön esteet tai muut syyt, jotka vaikuttavat siihen, että vanhemmat eivät ole innokkaita tekemään yhteistyötä. Kriisitilanteissa vanhempien jaksaminen voi olla hyvin heikkoa ja vanhempia tulee tukea.

Lastentarhanopettajan tulee tietää keskeiset tuki- ja auttamisjärjestelmät, jotta hän osaa tarvittaessa ohjata vanhemmat oikeiden palvelujen piiriin. Yksi kysymyksistämme oli millaista yhteistyötä päiväkodissa on muiden viranomaisten kanssa ja miten tämä yhteistyö tukee työntekijöitä heidän kohdatessaan kriisissä olevan lapsen. Vastauksista tuli esiin muun muassa asiantuntijoiden konsultointiapu, yhteiset palaverit esimerkiksi sosiaalitoimen ja neuvolan kanssa, yhteistyö erityislastentarhanopettajan, seurakunnan, poliisin, OYS:n lastenosaston, lastenkodin sekä perheneuvolan kanssa. Esille eivät kuitenkaan nousseet tarkemmin yhteistyön muodot eikä se, miten tämä yhteistyö on tukenut kriisissä olevaa lasta.

On hyvä arvioida, milloin ottaa yhteyttä muihin tahoihin. Asioista kannattaa puhua ensin työyhteisössä, jotta selviää onko huoli niin suuri, että siihen täytyy puuttua. Vanhempien kanssa täytyy myös aina keskustella ensin ennen kuin ottaa muihin viranomaisiin yhteyttä.

Joskus tilanne voi olla niin paha, että vanhemmat eivät jaksaa tai halua tehdä yhteistyötä. Täytyy kuitenkin aina ajatella lasten parasta ja ottaa huomioon, miten kriisi vaikuttaa koko perheen dynamiikkaan. Esimerkiksi avioerotilanteessa vanhemmat voivat olla itsekin niin isossa kriisissä etteivät välttämättä pysty huolehtimaan lapsen hyvinvoinnista. Tällöin olisi hyvä kysellä myös vanhempien vointia ja kartoittaa sitä kautta perheen tilannetta kotona. Joskus tilanne voi olla niin paha, että työntekijän täytyy sivuttaa vanhemmat ja ottaa oman harkinnan mukaan suoraan yhteyttä sosiaaliviranomaisiin.

Usein lastensuojelulain mukaisen ilmoituksen taustalla on vanhempien päihde-, mielenterveysongelma tai perheväkivalta. Odotimme, että nämä ongelmat nousisivat esille myös meidän kyselyssämme, mutta yllätykseksemme näin ei käynyt. Oliko tämä aivan sattumaa, sitä on vaikea sanoa.

Nykyään maailmassa lapset joutuvat kokemaan jatkuvasti erilaisia muutoksia elämässään. Avioerot ovat yleistyneet ja se voi johtaa siihen, että lapsi joutuu muuttamaan tiuhaan tahtiin paikasta toiseen, jolloin myös kaverit ja ympäristö vaihtuvat. Lapsilla voi olla hyvin erilaisia perhetaustoja. Nykyään on paljon ihmisiä, jotka saavat selviytyä yksin ja joilta puuttuu tukiverkosto. Ennen suku oli tärkeä ja naapurit tunsivat toisensa, mutta nykyään heidän merkityksensä on hiipunut. Päiväkodin ja koulun merkitys on suurempi kuin ennen, koska ne voivat olla ainoita paikkoja, joissa lapsella on rutiinit. Nykyajan hektinen elämäntapa aiheuttaa sen, että perheen yhteinen aika on todella vähäistä. Itse olemme kohdanneet päiväkodissa vanhempien jaksamiseen liittyviä ongelmia. Lastentarhanopettajan on hyvä havaita myös vanhemman vointiin liittyvät muutokset jo ennen kuin ne heijastuvat lapsen käyttäytymiseen. Lastentarhanopettajan täytyy tietää myös ehkäisevän lastensuojelun toimintamuotoja, joita voi olla esimerkiksi erilaiset vanhempainryhmät, vertaisryhmätoiminta sekä lasten ja perheiden loma- ja leiritoiminta. Useat näistä toimintamuodoista ovat sellaisia, että niitä voidaan käyttää sekä ehkäisevän lastensuojelutyön välineenä että lastensuojelun avohuollon tukitoimena.

Koimme opinnäytetyömme tekemisen haastavana ja hitaana prosessina. Erityisen vaikeaksi työn etenemisen halutulla tahdilla teki sen, että muutimme toissa keväänä eri

paikkakunnille. Vaikka olimme suunnitelleet, että saisimme työn valmiiksi joulun mennessä, yhteisen ajanpuute teki sen mahdottomaksi. Valitsimme aiheemme molempien halusta ja mielenkiinnosta, mutta emme osanneet varautua siihen, että aihe on näin vaativa. Ehkä helpompi olisi ollut rajata työ vain yhteen lapsen ja perheen kriisiin. Aiheen rajaaminen muodostui haasteelliseksi, mutta kaikista vaikeuksista huolimatta mielenkiinto siihen ei kadonnut. Myös aineistoin suppeus vaikeutti työn tekemistä. Vaikka lähetimme kyselylomakkeita yhteensä kolmeen Oulun seudun päiväkotiin, saimme vastaukset vain kahdesta päiväkodista. Syynä tähän on luultavasti se, että lähetimme kyselyt juuri ennen kesälomien alkua. Tulimme siihen tulokseen, että kyselylomakkeista saatu aineisto oli riittävä meidän tutkimustarkoitustamme varten. Tämän vuoksi emme alkaneet syventämään aineistoamme esimerkiksi haastatteluilla.

Olisimme toivoneet, että olisimme saaneet enemmän aineistoa kyselymme perusteella, mutta vastaajat olivat vastanneet kysymyksiin melko suppeasti. Joukosta erottui kuitenkin yksi vastaus, jossa kysymyksiä oli pohdittu laajasti. Vastaaja oli ainoa joukossa ollut lastentarhanopettaja. Mietimmekin, olisiko meidän pitänyt suunnata kysymyksemme vain lastentarhanopettajille, koska heillä on laajempi koulutus ja he joutuvat yleensä työssään enemmän ottamaan vastuuta näistä kysymyksistä. Olisimme voineet myös etukäteen selvittää, kuinka monta lastentarhanopettajaa on kussakin päiväkodissa ja lähettää kyselylomakkeet heille kaikille. Kyselylomakkeen kysymyksien muotoilu olisi myös voinut olla selkeämpää. Joihinkin kysymyksiin olisi ollut hyvä lisätä tarkennuksia.

Halusimme selvittää, millaisia keinoja työntekijällä on tukea lasta ja perhettä vaikeassa elämäntilanteessa. Saimme tähän liittyen paljon monipuolista tietoa sekä opinnäytetyömme teoriaosuudesta että kyselyidemme vastauksista. Yksi tärkeimmistä keinoista on se, että lapsen kanssa puhuu tapahtuneesta. Lasta tulee rohkaista kertomaan omista tunteistaan. Tarvittaessa tulee hakea tukea sekä neuvoja asiantuntijoilta. Varsinkin silloin, kun lapsella on jokin kriisi, korostuu myös päiväruutiinien merkitys entisestään. Lapsen kanssa kriisitilanteessa työskennellessä, on tärkeää antaa lapselle hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden parasta apua. Olisi myös hyvä, että työntekijöille annettaisiin enemmän koulutusta erityisesti lapsilähtöiseen kriisityöhön. Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö korostuu kriisitilanteissa ja myös tähän työntekijät tarvitsevat lisää koulutusta.

Opinnäytetyömme teoriaosuudessa käsitelimme erilaisten kriisien vaikutuksia lapseen. Kyselyssä keskityimme kriisiin yleensä ja erilaisiin tukitoimiin lapsen ja perheen kriisissä, erittelemättä erityyppisiä kriisejä. Uuden kyselyn aihe olisi, miten työntekijät käytännössä näkevät avioeron, läheisen kuoleman ja sisaruksen syntymän vaikutukset lapseen ja mitä erityisiä tukitoimia he katsovat kussakin tilanteessa tarpeelliseksi. Myös sisaruksen syntymä lapsen ja perheen kriisinä olisi lisätutkimuksen aiheena hyvä, koska siitä ei kirjallisuudessa ole kovinkaan paljon tietoa. Sen merkitystä myös toisinaan vähätellään, eivätkä vanhemmat ja työntekijät aina ymmärrä, kuinka suuresta asiasta lapsen elämässä silloin on kysymys.

Lastentarhanopettajan työtä ajatellen saimme monipuolisesti tietoa, jota voimme hyödyntää tulevassa työssämme. Erityisesti tietämys siitä, miten lapsi kokee kriisin ja miten se vaikuttaa hänen käyttäytymiseensä on tärkeää työntekijälle, jotta hän osaa auttaa ja tukea lasta parhaalla mahdollisella tavalla.

LÄHDELUETTELO

KIRJAT:

- Ayalon, O. & Flasher, A. 1997. Ketjureaktio: Lapset ja avioero. Juva. WSOY.
- Brotherus, A., Hytönen, J. & Krokfors, L. 2002. Esi- ja alkuopetuksen diaktiikka. Juva. WSOY.
- Dyregrov, A. 1993. Lapsen suru. Jyväskylä. Gummerus kirjapaino Oy.
- Dyregrov, A. & Raundalen, M. 1997. Sureva lapsi ja koulu. Jyväskylä. Gummerus kirjapaino oy.
- Eriksson, E. & Arnkil, T. 2005. Huoli puheeksi: opas varhaisista dialogeista. Saarijärvi. Gummerus kirjapaino oy.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Rovaniemi. Lapin yliopisto.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1998. Tutki ja kirjoita. Helsinki. Tammi.
- Huotari, K. & Hurtig, J. 2008. Sosiaalityötä monitoroimassa. Yliopistopaino. Helsinki. Palmenia.
- Janhonen, S. & Nikkonen, M. 2001. Johdanto: Laadullinen tutkimusmetodologia

hoitotieteellisen tiedon tuottamisessa. Teoksessa Sirpa Janhonen & Merja Nikkonen (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki. WSOY, 7-20

Jantunen. T., Rönöberg. P. 1996. Anna lapsen leikkiä. Jyväskylä. Ateena kustannus Oy.

Jarasto, P. & Sinervo, N. 1997. Elämää varten : Alle kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä. Gummerus kirjapaino oy.

Järvinen. M., Laine. A. & Hellman-Suominen. K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Hämeenlinna. Kirjapaja.

Kiviniemi, K. 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani. Aaltola & Raine. Valli (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS,68.

Koivunen, P. 2009. Hyvä päivähoito työkaluja sujuvaan arkeen. Juva. PS-kustannus.

Krause, K. & Kiikkala, I. 1996. Hoitotieteellisen tutkimuksen peruskysymyksiä. Helsinki. Kirjayhtymä.

Kuula, A. 2006. Tutkimuetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere. Vastapaino.

Latvala, E. & Vanhanen-Nuutinen, L. 2001. Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: sisällön analyysi. Teoksessa Sirpa. Janhonen, & Merja. Nikkonen, (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki. WSOY. 21-43.

Lipponen, P. & Vesaniemi, P. 2005. Lapsi ja ero: Kertomuksia lapsesta ja avioerosta. Jyväskylä. Gummerus kirjapaino Oy.

- Lämsä, A. 2009. (toim.) Mun on paha olla näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Juva. PS-kustannus.
- Niemelä, S. & Kääriäinen, A. 2008. Millan äiti ja isä eroavat: Miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa. Helsinki. Hakapaino Oy.
- Nordling, E. & Toivio, T. 2009. Mielenterveyden psykologia. Helsinki. Edita publishing Oy.
- Nurmiranta, H. & Leppämäki, P. 2009. Kehityspsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. Hämeenlinna. Kariston kirjapaino Oy.
- Palosaari, E. 2007. Lupa särkyä Helsinki. Edita Prima Oy.
- Parker, J. & Stimpson, J. 2004. Sisarussuhteet Kilpailua ja Rakkautta. Keuruu. Otavan kirjapaino Oy.
- Pihlaja, P. & Viitala, R. 2004. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki. WSOY.
- Pojjula, S. 2007. Lapsi ja Kriisi: Selviytymisen tukeminen. Jyväskylä. Gummerus kirjapaino oy.
- Terveystieteiden tutkimuskeskus ry. 1990. Muuttuvat perhesuhteet-miten lapsi selviytyy uusperheessä? Helsinki. Valtion painatuskeskus.

NETTILÄHTEET:

2004. Lapsilähtöinen kriisityö. Luettu 6.3.2010 <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/hyvakaytanto/kuvaus/?PracticeId=81d4bef0-d1bf-4423-8fe3-3d2ef84b14df>.

Pajananen, Hannele.2006. Lapsi ikäkausittain. Luettu 20.4.2010 <http://www.nettineuvo.fi/>.

Verkkotoimitus. Lapsi ja kriisi. Luettu 9.2.2010 www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/kriisityo/lapsiakriisi.

Verkkotoimitus. Lapsi ja äkillinen kriisi. Luettu 10.2.2010 <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/muistilistat/lapsikriisissa>.

Finlex. Laki lasten päivähoidosta. Luettu 5.2.2010
[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036?search\[type\]=pika&search\[pika\]=laki%20lasten%20p%C3%A4iv%C3%A4hoidosta](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036?search[type]=pika&search[pika]=laki%20lasten%20p%C3%A4iv%C3%A4hoidosta)

Finlex. Lastensuojelulaki. Luettu 5.2.2010
[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417search\[type\]=pika&search\[pika\]=lastensuojelu%20laki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417search[type]=pika&search[pika]=lastensuojelu%20laki)

LIITE 1

Hyvä vastaanottaja

Olemme Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa sosionomi (AMK)- opintoja suorittavia opiskelijoita. Valmistumme joulukuussa 2009. Teemme opinnäytetyötä aiheesta Miten kohtaan lapsen kriisissä? päiväkodin työntekijän näkökulmasta.

Vastaamalla kyselyyn mahdollistatte opinnäytetyömme etenemisen. Opinnäytetyössämme perehdymme päiväkodin työntekijöiden valmiuksiin kohdata kriisissä oleva lapsi. Toivomme, että opinnäytetyömme aihe kiinnostaa Teitä ja että Teillä on aikaa vastata kyselyyn. Haluamme laajentaa näkemystämme asiasta ja saada tietoa myös henkilöiltä jotka tekevät töitä lasten kanssa.

Kiitos etukäteen yhteistyöstänne!

Terveisin:

Noora Roth ja Laura-Kaisa Uusitalo
Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu /Sosiaali-alan koulutusyksikkö

KYSELYLOMAKE/VASTAAJAN TAUSTATIEDOT

1. Sukupuoli

nainen

mies

2. Ikä

alle 25 25-34 35-44

45-54 55 tai yli

3. Ammattinimike

Lastentarhanopettaja

Sosionomi

Erityislastentarhanopettaja

Lastenhoitaja

Päiväkodin johtaja

Muu, mikä? _____

4. Ammatillinen kokemus

alle 2 vuotta

alle 5 vuotta

5-10 vuotta

10-20 vuotta

 20 vuotta tai yli**LAPSI KOHTAA KRIISIN. MITEN TYÖNTEKIJÄNÄ TUET LASTA?**

Vastatkaa ystävällisesti esitettyihin kysymyksiin ja ympyröikää sopivin vaihtoehto.

5. Mitkä ovat yleisimmät kriisit joita työssäsi kohtaat?

---

6. Onko käytössänne toimintasuunnitelmaa kyseisiin tilanteisiin?

a) kyllä

b) ei

7. Jos on, koetteko sen hyödylliseksi?

a) kyllä

b) ei

Miksi? _____

8. Olisiko siinä Teidän mielestänne jotain muutettavaa/paranneltavaa?

a) kyllä

b) ei

9. Jos on, niin mitä?

---

10. Oletteko saaneet jotain aiheeseen liittyvää koulutusta?

a) kyllä

b) ei

11. Jos olette, niin mitä?

---

12. Tunnetteko tarvitsevanne lisäkoulutusta tähän aiheeseen liittyen?

a) kyllä

b) ei

13. Jos tunnette tarvitsevanne, niin minkälaista?

---

14. Miten itse työntekijänä toimitte lapsen kohdatessa kriisin.

---

15. Miten huomioit lapsen tällaisessa tilanteessa?

---

16. Entä vanhemmat?

---

17. Mitkä ovat konkreettiset menetelmät joita päivähoitossa käytetään lapsen kriisin tukemisessa?

---

18. Miten vanhemmat ovat reagoineet otettuanne aiheen puheeksi heidän kanssaan?

---

19. Onko lapsen käyttäytyminen muuttunut päiväkodissa kriisin myötä?

a) kyllä

b) ei

20. Jos on, niin miten?

---

21. Miten työyhteisössä toimitaan tällaisessa tilanteessa?

---

22. Millaista yhteistyötä teillä on muiden viranomaisten kanssa ja miten se tukee teitä kohdatessanne kriisissä olevan lapsen?

KIITOS VASTAUKSISTANNE!